

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
The Conservation and continuation of the culture of ethnic groups in
Kamphaeng Phet Province

โดย

พระครูสังฆรักษ์โกศล มณีรัตน, ดร. และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766173

รายงานการวิจัยฉบับความก้าวหน้า

เรื่อง

การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
The Conservation and continuation of the culture of ethnic groups in
Kamphaeng Phet Province

โดย

พระครูสังฆรักษ์โกศล มณิรตนา, ดร. และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์กำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800766173
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Conservation and continuation of the culture of ethnic groups in
Kamphaeng Phet Province

By

Phrakhrusangkharak Kosal Maniratana, Dr. et al

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Kamphaeng Phet Buddhist College

B.E. 2566

Research Project Funded by Kamphaeng Phet Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800766173

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

สารบัญ

บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม	๘
๒.๑.๑ ความหมายวัฒนธรรม.....	๘
๒.๑.๒ ลักษณะพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม.....	๑๓
๒.๑.๓ บทบาทวัฒนธรรมกับการพัฒนา	๑๓
๒.๑.๔ องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน	๑๖
๒.๒ อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม	๒๓
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์.....	๒๘
๒.๔ บริบทอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร	๓๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๓
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๓๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๓๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๓๘
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๔๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๔๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๔๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๔๗
บรรณานุกรม	๕๐

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า วิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ได้พัฒนา และ สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ เพื่อเป็นการปลูก จิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักรู้ที่มีคุณค่าและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเผยแพร่ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าความหลากหลายของศิลปะ และวัฒนธรรมไทยทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม และความเป็นไทย ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่น ถูก ละเลย และมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่้อยเช่น การแต่งกาย ภาษาพูด รวมทั้งประเพณีและวิถีชีวิต ที่ดั้งเดิม ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมได้มีการ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หากมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย กันในพื้นที่ไม่ได้รับการสืบสานและ อนุรักษ์ ฟื้นฟู รวมถึงการพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าทางสังคม และจิตใจให้คุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมลดน้อยไปจนแทบจะสูญหาย วัฒนธรรมวิถีชีวิต ที่เกิดขึ้นจาก การสั่งสมองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ในแต่ละพื้นที่ มีภูมิปัญญาหลากหลายควรที่จะ ได้รับการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังสืบไป การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบ สานเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนดำรงอยู่ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน^๑ การอนุรักษ์ ฟื้นฟูสืบสานปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณีและสนับสนุนการนำเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมมาใช้ในการ พัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และได้คำนึงถึงความสำคัญในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การ ดำเนินกิจกรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้ ทราบถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน วิถีชีวิต การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และองค์ประกอบต่างๆ ในสังคมเกิดการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชน ด้วยความสามัคคี ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันสร้างโดยต่อยอด จากต้นทุน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของ ชุมชนนำมาพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์หรือการบริการ หรือการ แสดงออกทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ทำให้เกิดประโยชน์และได้รับผลประโยชน์ร่วมกันก่อให้เกิด

^๑ อารดา พลอาษา, “การศึกษาองค์ความรู้ การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการเพิ่มคุณค่าการทอผ้าไหมหางกระรอกคู่ตีนแดง อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอบัวไร่ จังหวัดบุรีรัมย์”, วารสารวิจัยวัฒนธรรม ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): หน้า ๑๕.

รายได้ต่อประชาชนชุมชนและท้องถิ่น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติการณ์เป็นตัวแทนการแสดงออก ความรู้ทักษะตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอด จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม^๒

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายและอุดมสมบูรณ์ด้วยภูมิปัญญา (Traditional Knowledge) และมรดกทางวัฒนธรรม (Traditional Culture) ซึ่งเป็นผลมาจากความคิดสร้างสรรค์ ของบรรพบุรุษไทยสถานการณ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมพื้นบ้านในปัจจุบันในบรรดาลักษณะของวัฒนธรรม ลักษณะพื้นฐานสำคัญๆ มี ๒ ประการ คือ (๑) การเปลี่ยนแปลงและพลวัต (๒) ความเป็นสมบัติและสืบทอดมรดก ปราบกฏการณ์ซึ่งดำเนินสืบเนื่องมานี้ได้ทวีความเข้มข้นขึ้นในสภาพการณ์ของโลกาภิวัตน์ที่นับวันยิ่งขยายตัวในปัจจุบัน และคงจะยิ่งรุนแรงขึ้นในอนาคต การเปลี่ยนแปลงท่ามกลางกระแสต่างๆ นี้ทำให้สภาพที่เป็นปัญหาทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่นานาประเทศและองค์กรที่เกี่ยวข้องต่างๆ ตระหนักว่า วัฒนธรรมมีคุณค่าที่จำเป็นต้องให้ความสำคัญ ไม่สมควรปล่อยให้ปะลอะเล่ย์ให้เป็นที่ไปตามกลไกตลาด หรือตามความสามารถอำนาจการใช้ประโยชน์และตามความเข้าใจที่ต่างๆ กันของแต่ละส่วนได้อีกต่อไป

ในกรณีของประเทศไทยก็ตกอยู่ในสภาพปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่ผันผวนเช่นเดียวกันกับส่วนอื่นๆ ทั่วโลก ที่เกิดมีการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือด้วยความเข้าใจที่พลิกผันไปจากคุณค่าที่สืบทอดต่อกันมา ยิ่งเมื่อพิจารณาถึงการที่วัฒนธรรมในประเทศไทยต้องเกี่ยวข้องกับ ประเทศอื่นๆ ด้วยแล้ว ยิ่งทำให้วัฒนธรรมในด้านความเป็นสมบัติ และการสืบทอดมรดกเป็นปัญหาที่ต้องคำนึงถึงมากขึ้น ดังนั้น ผลกระทบ ในทางลบต่อวัฒนธรรม ทั้งที่มาจากภายนอกและจากภายในสังคมไทยเอง นั้นเป็นเหตุให้ไม่สมควรจะนิ่งนอนใจอีกต่อไป จำเป็นต้องมีมาตรการ ทางสังคมและทางกฎหมายมาป้องกันและแก้ไขปัญหานี้ นับวันจะขยายวง – และลงลึกมากขึ้น โดยหลักการทั่วไปแล้ว ปัญหาทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะอยู่ในรูปของ วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Culture) หรือวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture) สามารถประมวลมาจากสาเหตุหลักๆ ๓ ประการ ด้วยกัน คือ (๑) วัฒนธรรมที่บทบาทกำลังจะลดน้อยถอยลงหรือจนกระทั่ง หดดับบทบาทไปในสังคมสมัยใหม่ (๒) วัฒนธรรมที่มีการใช้อย่างผิดทำนอง หรือเป็น

^๒ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๘ - ๑๑.

การละเมิด รวมทั้งการใช้ประโยชน์อย่างไม่นำพาต่อความคิด ความเชื่อของบรรพชนที่สร้างสรรค์และสะสมวัฒนธรรมนั้นๆ สืบมา และ (๓) การนำวัฒนธรรมไปสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยพลการมิได้รับความยินยอม เห็นชอบ หรือแบ่งปันผลประโยชน์ของชนชาติ ชุมชน หรือกลุ่มคนที่ครองมรดกทางวัฒนธรรมนั้น

ปัญหาเหล่านี้ แม้จะเป็นที่ตระหนักกันอยู่ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่งคั่งและมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเทศหนึ่งแต่เมื่อมิได้มีมาตรการที่จะป้องกันหรือแก้ไขต่างกลุ่ม ต่างฝ่ายก็เห็นเป็นโอกาสที่จะวางผลประโยชน์เชิงพาณิชย์อยู่เหนือการคำนึงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ยิ่งเมื่อเป็นเรื่องของความเชื่อที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งก็จะเป็นชนวนของเหตุการณ์ร้ายแรงได้ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการเลือกปฏิบัติระหว่างคุณค่าของงานประดิษฐ์สมัยใหม่ โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีอุตสาหกรรมกับภูมิปัญญาหรือมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน กล่าวคือ งานประดิษฐ์สมัยใหม่นั้นมีการคุ้มครองด้วยระบบ "ทรัพย์สินทางปัญญา" ซึ่งตามกรอบที่เป็นอยู่นี้ แม้ว่าจะมีเหตุผลภายในกรอบของตัวเอง แต่มิได้ครอบคลุมถึง "ทรัพย์สินทางปัญญา" ที่อยู่ในกรอบของมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาเท่าที่ควร เนื่องจากภูมิปัญญาหรือมรดกทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะเช่น มีลักษณะเป็นทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม (Public Domain) อันต่างไปจากทรัพย์สินส่วนบุคคล (Private Domain) อีกทั้งมีลักษณะเป็นการสั่งสมสืบสานอย่างต่อเนื่องและมีที่มาจากจิตวิญญาณของชุมชน^๓

บริเวณทางภูมิภาคทางเหนือของประเทศไทยได้มีกลุ่มชาติพันธุ์และชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ละกลุ่มจะมีลักษณะการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ทั้งทางด้านภาษาวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ชนกลุ่มน้อยดังกล่าวนี้หน่วยงานราชการไทยได้เรียกว่า “ชาวไทยภูเขา” และจะมีการอยู่อาศัยกระจัดกระจายไปตามจังหวัดต่างๆ กว่า ๒๐ จังหวัด บ้างก็อาศัยตามภูเขาสูง บ้างก็อาศัยในพื้นที่ราบเชิงเขา ได้แก่ กระเหรี่ยง ลาหู่ซี เย้า มูเซอ ลีซอ อีเก้อ ถิ่น ชมู ลัวะ และผีตองเหลือง (มาบริ) ขจัดภัย บุรุษพัฒน์^๔ ได้เล่าถึงความเป็นมาของชาวเขาว่าถ้าหากพิจารณาในระยะเวลาของการอพยพเข้ามาอาศัยในประเทศไทยแล้ว ก็อาจแบ่งชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทยออกเป็นสองพวกด้วยกัน คือ ชนชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนชาติไทย ชาวเขาพวกที่สองเข้ามาอยู่ภายหลังพวกเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อพยพ

^๓ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือแนวทางการดำเนินงาน เรื่อง การปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๓.

^๔ ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, **ชาวเขา**, (กรุงเทพมหานคร:แพร์พิทยา, ๒๕๑๘), ๓-๔.

จากพม่า จีน และลาวมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับชนชาติจีน ถิ่นที่อยู่ดั้งเดิมของชาวเขาในตระกูลทิเบต-พม่า ได้แก่ ดินแดนในตอนเหนือของพม่าและไทย สำหรับชาวเขาในตระกูลจีนเดิมเคยตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ในมณฑลกุ้ยโจวยูนนาน เหอหนาน และกวางสีในประเทศจีน ชาวเขาเหล่านี้ได้อพยพลงใต้ผ่านตังเกี๋ย ลาว และพม่าเข้ามาอาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย

ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและการเมืองที่ผ่านมา ในเบื้องต้นจะสังเกตเห็นได้ว่าลักษณะปัญหาของชาวเขา คือ ปัญหาทางสังคมของพหุวัฒนธรรมในสังคมไทยจะปรากฏตัวขึ้นอย่างหลากหลาย ประการแรก คือ การเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรมของกลุ่มน้อยในชาติจะมีเพิ่มมากขึ้น เพราะจะขยายตัวไปเกี่ยวข้องกับสิทธิความเป็นพลเมืองและสิทธิชุมชนในด้านต่างๆ ด้วย พร้อมกันนั้นอาจจะนำไปสู่ความรุนแรงเมื่อนำไปเกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคมของความแตกต่าง ประการที่สอง คือ ความขัดแย้งกับวัฒนธรรมของกลุ่มชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่เริ่มขยายตัวรุนแรงมากขึ้น เพราะการบังคับใช้กฎหมายที่ละเอียดและมองไม่เห็นความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น ชาวลาหู่และชาวมลาบรีในภาคเหนือ และชาวเลในภาคใต้ซึ่งนักวิชาการถือว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมกลุ่มแรกๆ ของแหลมมลายู ประการที่สาม คือ ประเด็นการเมืองเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของคนพลัดถิ่นเช่น แรงงานข้ามชาติ ผู้ลี้ภัยตามชายแดน และคนแต่งงานข้ามชาติ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนหรือการเคารพสิทธิของความเป็นคนที่เท่าเทียมกัน และประการที่สี่ คือ ความขัดแย้งและอคติเกี่ยวกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นลีลาชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น วัฒนธรรมย่อยของกลุ่มคนต่างๆ และวัฒนธรรมของคนเพศที่สาม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเคารพสิทธิของความเป็นปัจเจกชนที่มีความเท่าเทียมกันของคนในชาติ

จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยที่อยู่บริเวณภาคเหนือตอนล่างและมีอาณาเขตที่ติดต่อกับภาคกลาง ในอดีตเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๔ ได้มีการอพยพของชาวไทยภูเขาเข้ามาในพื้นที่ของจังหวัด คือที่บริเวณอำเภอคลองลาน และใน พ.ศ.๒๕๒๕ ทางรัฐบาลไทยได้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดให้พื้นที่ป่าคลองลานเป็นอุทยานแห่งชาติและพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ ในอีกสองปีต่อมา คือ พ.ศ.๒๕๒๗-๒๕๒๙ คณะกรรมการกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในจังหวัดกำแพงเพชร ได้มีคำสั่งดำเนินการอพยพชาวเขาไปยังพื้นที่ที่จัดสรรใหม่ในบริเวณอำเภอคลองลานและอำเภอใกล้เคียง กระทั่งต่อมาใน พ.ศ.๒๕๓๗ จึงได้มีการจัดตั้งโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ขึ้นด้วยพัฒนาการของกระบวนการใช้กฎหมายเพื่อเปลี่ยนพื้นที่การดำรงวิถีชีวิตดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มคนชาวเขาที่มีความพยายามที่จะปรับตัวในด้านพฤติกรรมเพื่อให้เข้ากับสังคมไทย แต่ทว่าผลกระทบจากการพัฒนาของภาครัฐที่ทำให้ก่อเกิดปัญหากับกลุ่มชาวเขาในจังหวัดกำแพงเพชร คือการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวเขา เนื่องจากโครงการพัฒนาเน้นฟื้นฟูสภาพป่า ให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่มี

ความสมบูรณ์ดั้งเดิม ให้ราษฎรที่ขาดแคลนที่ดินทำกินได้มีที่ดินเป็นหลักแหล่ง ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวเขาขาดหายไป จึงทำให้ชาวเขาเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณอำเภอคลองลานและบริเวณใกล้เคียงต้องอพยพเข้าไปทำงานในเขตเมืองมากขึ้น เช่น ชายดอกลำไยและพวงมาลัย ประกอบอาชีพรับจ้าง ส่วนชาวเขาที่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่เมื่อจบการศึกษาภาคบังคับก็พากันออกจากพื้นที่ไปทำงานรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นวิถีแห่งความเป็นชุมชนชาวเขาจึงขาดหายไป^๕

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อเป็นข้อมูลในการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและเพื่อเป็นส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาชุมชนสังคมประเทศชาติสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๓) เพื่อวิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษา “การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร” ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร / กลุ่มตัวอย่าง / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่อยู่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และ

^๕ โอภามา จำแกะ และคณะ, “กระบวนการเป็นผู้นำแบบทางการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัยและพัฒนา : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๖๑), หน้า ๑๔.

สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น คือการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแยกประชากรออกเป็นกลุ่มประชากรย่อย ๆ หรือแบ่งเป็นชั้นภูมิก่อน โดยหน่วยประชากรในแต่ละชั้นภูมิจะมีลักษณะเหมือนกัน แล้วสุ่มอย่างง่ายเพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มประชากรจำนวน ๒๐๐ คน โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น ดังนี้ ๑) ในเขตพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน ๒) ในเขตพื้นที่ของตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน ๓) ในเขตพื้นที่ของตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน และ ๔) ในเขตพื้นที่ของตำบลสีกาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรโดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๒.๑ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

๑) ผู้นำทางศาสนา ผู้นำพิธี ผู้นำชุมชน ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน ๑๐ ท่าน

๒) ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม จำนวน ๑๐ ท่าน

๒.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มโดยการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ในการหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัย เพื่อช่วยให้นักวิจัยสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น จำนวน ๑๐ ท่าน

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย

๑) ผู้นำทางศาสนา ผู้นำพิธี ผู้นำชุมชน ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน ๓๐ ท่าน

๒) ตัวแทนจากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม จำนวน ๒๐ ท่าน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยกำหนดสถานที่ทำการวิจัย ได้แก่ ๑) ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ๒) ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ๓) ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และ ๔) ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม .พ.ศ. ๒๕๖๕ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑) การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง การสงวน รักษา และสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุอันแสดงถึงความเจริญของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลานพัฒนา และ ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่และเป็นเครื่องหล่อหลอมคนในชุมชนเข้าด้วยกัน

๒) กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง กลุ่มชนเผ่า ซึ่งอาศัยอยู่ และทำมาหากิน หรือบรรพชนอาศัยทำมาหากินอยู่ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ทั้ง ๔ ตำบล คือ ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลานพัฒนา และตำบลสักงาม มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา และการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

๓) กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ได้แก่ ๑. ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ๒. ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ๓. ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และ ๔. ตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อการพัฒนาการเมืองท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร

๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงพัฒนาการมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดกำแพงเพชร

๑.๕.๓ ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดกำแพงเพชร

๑.๕.๔ ได้องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการเมืองมีส่วนร่วมกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดกำแพงเพชร

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การอนุรักษ์ และสืบสาน วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยโดย นำเสนอแต่ละหัวข้อตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

๒.๒ อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

๒.๔ บริบทอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

๒.๑.๑ ความหมายวัฒนธรรม

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่ามีความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

ศิลปะเป็นพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ที่แสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกความเชื่อ หรือความคิดของตน สื่อออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ภาพปั้น งานประดิษฐ์ ดนตรี และการ ร่ายรำ พฤติกรรมการแสดงออกนี้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการ เรียนรู้และการยอมรับของสังคม แม้ว่าบุคคลผู้สร้างสรรค์งานศิลปะจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ก็ตาม แต่ผลงานที่สร้างก็มักอยู่ในกรอบแบบแผนที่สังคมกำหนดและยอมรับศิลปะจึงไม่เป็นเพียง ผลผลิตของปัจเจกบุคคลแต่ยังเป็นผลผลิตของวัฒนธรรม นอกจากศิลปะจะเป็นองค์ประกอบของ วัฒนธรรมในการตอบสนองความพึงพอใจ ให้ความรู้สึกเพลิดเพลิน และการแสดงซึ่งอารมณ์สุนทรีย์แล้ว ยังเป็นตัวแทนของความหมายและระบบคุณค่าของสังคมวัฒนธรรมซึ่งได้รับการสืบทอดต่อกันมา ดังนั้น ศิลปะจึงมิได้ถูกแยกออกจากบริบททางวัฒนธรรมและสังคม ไม่สามารถคงอยู่ได้ด้วยตนเองโดย ปราศจากรากเหง้า การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนจึงควรได้คำนึงถึงบทบาทหน้าที่ของศิลปะใน ฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปะ เกิด ความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะเป็นทุนทางสังคมที่ช่วยเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

ความหมายของ "วัฒนธรรม" ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้หลายความหมาย ขึ้นอยู่กับสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแต่ละนิยามก็ทำหน้าที่แตกต่างกันไป ในการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์ จำเป็นต้องเข้าใจความหมายของวัฒนธรรมก่อน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๔ วัฒนธรรม หมายความว่า วิธีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม จารีตประเพณี พิธีกรรม และภูมิปัญญา ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมสร้างสรรค์สั่งสม ปลูกฝัง สืบทอด เรียนรู้ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านจิตใจและวัตถุ อย่างสันติสุขและยั่งยืน

กาญจนา แก้วเทพ^๑ กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมกันมารวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนได้กระทำ สร้าง กำหนด สะสม และรักษาไว้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมอาจอยู่ในรูปของความรู้ การปฏิบัติและความเชื่อ ตลอดจนวัตถุสิ่งของ

วัฒนธรรมของทุกสังคมจะมีระดับต่าง ๆ ระดับแรกเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เช่น รสนิยมการกิน การแต่งกาย ฯลฯ ระดับต่อมา คือสิ่งที่มีความคงตัวพอสมควร อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น วิธีการใช้ชีวิตประเพณี การปฏิบัติตามธรรมเนียมต่าง ๆ ฯลฯ และระดับสุดท้ายซึ่งเป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ยากและไม่ควรเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ระบบคุณค่า ระบบคิด ฯลฯ^๒

ประเวศ วะสี^๓ เสนอว่าวัฒนธรรมชุมชนเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสังคมโดยให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มและองค์กรย่อย ๆ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สมาชิกความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและชุมชนควรเป็นแบบเท่าเทียมควรลดบทบาทหน้าที่ของรัฐและปรับปรุงวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยการเพิ่มบทบาทของศาสนาและนำวัฒนธรรมสากลเข้ามาผสมด้วยเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านจิตใจชีวิตชุมชนและความสมดุลของสิ่งแวดล้อม

โกวิท พวงงาม^๔ ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะที่ไม่มีรูปแบบแน่นอนตายตัว เพราะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยกาลเวลาอีกทั้งบริบทชุมชนของแต่ละชุมชนก็จะแตกต่างกันคงจะเป็นการยากและไม่เป็นธรรมหากว่าจะนิยามคำว่าวัฒนธรรมชุมชนให้แน่นอนตายตัวด้วยเหตุที่ว่าวัฒนธรรมชุมชนนั้นควรจะสามารถสะท้อนรูปแบบวิถีชีวิตและลักษณะความสัมพันธ์ของแต่ละชุมชนออกมา

^๑ กาญจนา แก้วเทพ, **พัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง**, (กรุงเทพมหานคร: สภาคทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๘๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

^๓ ประเวศ วะสี, **ภูมิปัญญาไทยและศักยภาพของชุมชนปัญหาด้านวิกฤตสู่ทางรอด**. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔-๓๖.

^๔ โกวิท พวงงาม, **การจัดการตนเองของชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กโปเน็ท, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐๔

ให้เห็นเป็นรูปธรรมเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจหากจะทำความเข้าใจถึงวัฒนธรรมชุมชนก็จะต้องทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตการดำรงอยู่และการเปลี่ยนผ่านของชุมชนด้วยก็จะทำให้สามารถนิยามคำว่าวัฒนธรรมชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้จักคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชาบซึ่ง ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้น วัฒนธรรม คือ ส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ วัตถุ สติปัญญา และอารมณ์ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมมิได้หมายถึงเฉพาะเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่หมายถึงฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิตสิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อ^๕

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น การดำเนินงานใด ๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขแวดล้อมศักยภาพของมนุษย์ ตลอดจนสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง^๖

กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ของการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชนว่า วัฒนธรรมสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วน "รูปแบบ" ของวัฒนธรรมเป็นส่วนที่สัมผัสจับต้องได้และส่วนที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ได้แก่ระบบคิด ระบบคุณค่าซึ่งอาจเรียกว่าส่วนที่เป็น "เนื้อหา" ของวัฒนธรรม^๗

Leslie A. White ได้ให้ ความหมายของวัฒนธรรม คือ ปรากฏการณ์ที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบประกอบด้วยการกระทำ (แบบแผนของพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้หรือสิ่งที่ใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด (ความเชื่อ ความรู้) และความรู้สึก (ทัศนคติ ค่านิยม) ที่แสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจน วัฒนธรรมเป็นผลงานที่มาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์และมีลักษณะชัดเจน ดังนั้น จึงสามารถถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอื่นได้ง่าย^๘

^๕ อ่างใน ชุดิมา เวทการ, การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒,

^๗ อ่างแล้ว. พัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถ้อมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง, หน้า ๒๔-๒๕.

^๘ อ่างใน จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

บำรุง บุญปัญญา^๙ ได้อธิบายว่าวัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระจากวัฒนธรรมของคนชั้นกลางของคนชั้นสูงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอยู่กับการใช้แรงงานและชุมชนเครือญาติชุมชนหมู่บ้านเป็นรูปแบบของสังคมที่มีอายุยืนนานเป็นเวลาหลาย ๆ ร้อยปีลักษณะเช่นนี้คือลักษณะที่เรียกว่ามันเป็นสังคมในตัวของมันเองก็แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมที่เป็นอิสระของชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระของตัวเองอยู่แล้วแต่แนวพัฒนาการเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ยึดถืออยู่นั้นเป็นแนวความคิดที่มาจากภายนอกประเทศซึ่งประสานเข้ากับอำนาจรัฐในประเทศเป็นแนวพัฒนาแบบทุนนิยมซึ่งทำลายเศรษฐกิจชุมชน

สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์^{๑๐} กล่าวว่าวัฒนธรรมของชุมชนชนบทก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกินและจากการที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมชุมชนการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกินก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิตโดยเฉพาะการผลิตแบบกสิกรรมซึ่งได้ก่อให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆ เช่นการปั้นคันนา (ยกคันนา) เพื่อกักเก็บน้ำสำหรับการปลูกข้าวซึ่งเป็นเทคโนโลยีพื้นบ้านของชาวบ้านในที่ราบลุ่มการทำเครื่องมือล่าสัตว์ในป่าและเครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ การต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอดนี้ต้องอยู่กับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติจึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติประกอบกับความต้องการคำอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติรอบตัวความเป็นมาและเป็นไปของจักรวาลโลกและชีวิตพัฒนาขึ้นเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อเกิดระบบคุณค่าและเกิดการรับศาสนาเข้ามาในชุมชนพร้อมกับพิธีกรรมต่าง ๆ การที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนจำเป็นต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเกิดเป็นจารีตประเพณีระบบกฎเกณฑ์และพิธีการต่าง ๆ เป็นแนวทางให้สมาชิกของชุมชนทั้งรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไปได้ยึดถือปฏิบัติวัฒนธรรมทางการผลิตมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันการเพาะปลูกพืชผลการเกษตรมีปัจจัยเกี่ยวกับดินน้ำและแรงงานเข้ามาเกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องมีการจัดการเรื่องที่ดินทำกินให้เหมาะสมไม่ให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกันจึงต้องมีผู้นำชุมชนขึ้นมาจัดการเช่นที่ทางอีสานมีกวนบ้าน (หรือกวนบ้าน) ทางเหนือมีพ่อหลวงทางใต้มีนายบ้านซึ่งต่อมาปรับเรียกเป็น "ผู้ใหญ่บ้าน" ตามระเบียบการปกครองใหม่ (พ.ศ. ๒๔๕๗) เหมือนกันหมดทั้งประเทศจำเป็นต้องมีการจัดระบบการแบ่งปันปันส่วนน้ำให้ทุกคนรอบครัวสามารถเพาะปลูกได้ทันตามฤดูกาลดังตัวอย่างการจัดระบบเหมืองฝายทางภาคเหนือที่มีแก่เหมืองแก่ฝายเป็นผู้จัดการและจำเป็นต้องจัดระบบแรงงานในครอบครัวและชุมชนในการปลูกปักดำและเก็บเกี่ยวเพราะงานบางอย่างเช่นการทำฝายทำทอนบักันน้ำการปักดำและเก็บเกี่ยวต้องแข่งขันกับฤดูกาลที่แรงงานคนเดียวหรือครอบครัว

^๙ บำรุง บุญปัญญา, ๓ ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน, (สุรินทร์: โครงการหนังสือดอกทิวป่า, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๖.

^{๑๐} สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, รากฐานแห่งชีวิต: วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒-๑๔.

เดียวไม่อาจทำได้ทันเกิดเป็นประเพณีการทำงานรวมหมู่ที่เรียกกันว่าการลงแขกในภาคกลางการขอแรงในภาคใต้และการเอามือในภาคเหนือ

ระบบกฎเกณฑ์และประเพณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดและอยู่ร่วมกันได้นี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีการสืบทอดและพัฒนาขึ้นมาตามลำดับเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปโดยมีทั้งส่วนที่ตายไปเพราะไม่มีใครยึดถือปฏิบัติอีกมีทั้ง

๑. ระบบการผลิตหรือระบบการทำมาหากิน

๒. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กันอันประกอบด้วยครอบครัวเครือญาติชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน

๓. ระบบทางความเชื่ออันประกอบด้วยศาสนาคุณค่าและพิธีกรรม

Hofstede ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นโปรแกรมทางความคิดร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มหรือ สังคม ซึ่งอาจเป็นในระดับประเทศ ภูมิภาค หรือกลุ่มใด ๆ ก็ตาม^{๑๑}

Terpstar & David ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า เป็นสัญลักษณ์ของสมาชิกในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งต้องมีการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมต้องปฏิบัติตามโดยถือว่าวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาหรือหาคำตอบสำหรับทุกสังคม^{๑๒}

นียบรรณ วรณศิริ^{๑๓} กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้รับการจัดสรรขึ้นมาด้วยความตั้งใจ ความหมายของวัฒนธรรมมี ๒ ความหมายคือความหมายในเชิงมนุษยศาสตร์ วัฒนธรรม หมายถึง ความดีงามไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมของคน สัตว์ สิ่งของจะต้องแสดงออกถึงความดีงามจึงจะเป็นวัฒนธรรม และความหมายในเชิงสังคมศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๒ ความหมาย คือ การให้ความหมายในเชิงสังคมวิทยา (Sociology) นักสังคมวิทยาให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการอบรมปลูกฝังสั่งสอนเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกันแล้วเก็บไว้เป็นมรดกตกทอดส่งต่อให้สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมต่อไป และการให้ความหมายในเชิงมานุษยวิทยา (antropology) ว่า วัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมที่กลั่นกรองมาจากความคิดที่จะหาวิธีการมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่การตอบสนองความจำเป็นที่มนุษย์จะยืนหยัดในการอยู่รอดเป็นคนได้ในสังคม เช่น การหาอาหารและการกินอาหารเพื่อให้ร่างกายคงอยู่และเจริญเติบโตตามวัย การจัดกลุ่ม

^{๑๑} อ่างโน สมชนก (คัมภีร์) ภาสกรจรัส, การจัดการเชิงเปรียบเทียบ/การจัดการข้ามวัฒนธรรม (Comparative Management/Cross-Cultural Management), (กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๙), หน้า ๕๔.

^{๑๒} อ่างโน สมชนก (คัมภีร์) ภาสกรจรัส, การจัดการเชิงเปรียบเทียบ/การจัดการข้ามวัฒนธรรม (Comparative Management/Cross-Cultural Management), (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๙), หน้า ๕๔.

^{๑๓} นียบรรณ วรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

อยู่ร่วมกันของมนุษย์ การเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ การสื่อสารความคิดต่อกัน การมีจิตใจที่ดีที่มั่นคงไม่
หวั่นไหวหวาดกลัวภัยอันตราย และการซบถายทางเพศที่จะไม่เกิดโทษต่อตนเองและผู้อื่น

สรุป วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งเป็นแบบแผนการปฏิบัติและการ
แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยวิถีชีวิตนั้นมันเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ชาบ
ซึ่ง ยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียม
ประเพณี และความเชื่อของคนในสังคมนั้น

๒.๑.๒ ลักษณะพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรม

ลักษณะพื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมบางประการ^{๑๔} คือ

- ๑) เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (pattern of learned behavior)
- ๒) เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (shared by members of society)
- ๓) เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (transmitted among the members of society)
- ๔) สร้างความพอใจให้กับมนุษย์ได้ (culture is gratifying)
- ๕) เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is adaptive)
- ๖) เป็นผลรวมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (culture is integrative)
- ๗) เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (ideal form of behavior)
- ๘) เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (superorganic)

๒.๑.๓ บทบาทวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ในปัจจุบันวัฒนธรรมมีบทบาทหรือเป็นรากฐานที่สำคัญในกระแสรพัฒนาทั้งระดับโลก
นานาชาติและประเทศต่าง ๆ

๑) วัฒนธรรมกระแสหลัก (Conventional Culture) หมายถึงวัฒนธรรมและแบบ
แผนแนวปฏิบัติของกลุ่มชนชั้นนำเป็นวัฒนธรรมของกลุ่มผู้มีอำนาจหรือผู้ปกครองเช่นดังตัวอย่างการ
กำหนดประเภท / สาขาของวัฒนธรรมกระแสหลักระดับโลกและนานาชาติ

๑.๑) อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ.
๒๐๐๓ ได้จำแนกมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ออกเป็น ๔ สาขา คือ

^{๑๔} จานงค์ อติวิฒนสิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๑๘.

(๑) ประเพณีและการแสดงออกทางมุขปาฐะรวมถึงภาษาในฐานะพาหะของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

- (๒) ศิลปะการแสดง
- (๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาลต่าง ๆ
- (๔) ความรู้วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- (๕) ฝีมือช่างตามแนวประเพณีนิยม

๑.๒) องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) ได้ อธิบาย วัตถุประสงค์การสร้างสรรค์หมายถึงอุตสาหกรรมที่เป็นการประสานกันระหว่างการสร้างสรรค์การผลิต และการค้าหากำไรจากเนื้อหาและสื่อ (Content) ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมีลักษณะเป็นนามธรรมและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเนื้อหาและสื่อเหล่านี้โดยทั่วไปจะถูกคุ้มครองโดยกฎหมายลิขสิทธิ์และเนื้อหา นั้นสามารถอยู่ในรูปแบบของสินค้าหรือบริการ ทั้งนี้ UNESCO ได้แบ่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์โดย พัฒนาจากกรอบความคิดหลักสำหรับสถิติทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม ออกเป็น ๓ กลุ่มหลัก ๑๑ กลุ่มย่อย^{๑๔} ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มวัฒนธรรมแกนหลัก (Core Cultural Domains) ประกอบด้วย (Natural Heritage) and Design) ประกอบด้วยประกอบด้วย

- (๑) มรดกทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ (Cultural and
- (๒) การแสดง (Performance and Celebration)
- (๓) ทัศนศิลป์งานฝีมือและการออกแบบ (Visual arts, Crafts
- (๔) หนังสือและสิ่งพิมพ์ (Books and Press)
- (๕) โสตทัศนและสื่อดิจิทัล (Audio Visual and Digital Media)

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Related Domains)

- (๖) การท่องเที่ยวและกีฬา (Tourism and Sport)

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มเผยแพร่วัฒนธรรม (Expanded Domains)

- (๗) เครื่องดนตรี (Musical Instruments)
- (๘) ซอฟต์แวร์ (Software)
- (๙) วิทยุและโทรทัศน์ (Radio and Television)

^{๑๔} บันเทิง เพียรค่า, การศึกษาข้อมูลการแบ่งสาขาระบบและแนวทางการยกย่องเชิดชูเกียรติ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมและบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม : วัฒนธรรม อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และ Living Human Treasures ของ UNESCO และต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม (เอกสารอัด สำเนา), ๒๕๕๘), หน้า ๑๓-๑๔.

(๑๐) งานโฆษณา (Advertising)

(๑๑) งานสถาปัตยกรรม (Architecture)

๒) วัฒนธรรมรองหรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Sub-Culture / Folkways) หมายถึง วัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านของวัฒนธรรมกระแสหลักดังตัวอย่างการกำหนดสาขาของ วัฒนธรรมไทยในบริบทกระแสวัฒนธรรมโลกและนานาชาติ เช่น

๒.๑) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ มาตรา ๔ ได้กำหนดสาขามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ ๗ ลักษณะดังนี้

(๑) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา

(๒) ศิลปะการแสดง

(๓) แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรมประเพณีและเทศกาล

(๔) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล

(๕) งานช่างฝีมือดั้งเดิม

(๖) การเล่นพื้นบ้านกีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

(๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

๒.๒) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช. / NESDB) ได้ใช้รูปแบบการจำแนกประเภทของ UNCTAD และผสมผสานร่วมกับรูปแบบการจำแนกประเภทของ UNESCO โดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่มหลัก ๑๕ กลุ่มย่อย^{๑๖} ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม (Heritage or Cultural Heritage) ประกอบด้วย

(๑) งานฝีมือและหัตถกรรม (Crafts)

(๒) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural and Heritage Tourism)

(๓) การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine)

(๔) อาหารไทย (Thai Food)

กลุ่มที่ ๒ ศิลปะ (Arts) ประกอบด้วย

(๕) ศิลปะการแสดง (Performing Arts)

(๖) ทัศนศิลป์ (Visual Arts)

กลุ่มที่ ๓ สื่อ (Media) ประกอบด้วย

(๗) การพิมพ์และสิ่งพิมพ์ (Publishing)

(๘) การกระจายเสียง (Broadcasting)

(๙) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film & Video)

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๕.

(๑๐) ดนตรี (Music)

กลุ่มที่ ๔ งานสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน (Functional Creation)

(๑๑) งานออกแบบ (Design)

(๑๒) แฟชั่น (Fashion)

(๑๓) งานโฆษณา (Advertising)

(๑๔) สถาปัตยกรรม (Architecture)

(๑๕) ซอฟต์แวร์ (Software)

๒.๑.๔ องค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชน

องค์ประกอบของวัฒนธรรมโดยทั่วไปมี ๔ ประการ^{๑๗} คือ

๑. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมทางด้านวัตถุ มีรูปร่างที่ สามารถสัมผัสจับต้องได้ เช่น บ้าน โรงเรียน ถนน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ อาวุธ ตลอดจน ผลผลิตทางศิลปกรรมของมนุษย์และสิ่งที่ไม่มรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อ ความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา (วัด)

๒. องค์กร (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือ มีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับมีวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินงานไว้เป็นที่แน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมซับซ้อน (Complex Society) เช่นสหพันธ์กรรมกรลูกเสือ สภากาชาด วัด องค์กรสหประชาชาติ (เป็นองค์กรที่ใหญ่ที่สุด) สมาคมอาเซียน หน่วยราชการ โรงเรียน วัด จนถึงครอบครัว (เป็นองค์กรที่มีขนาดเล็กที่สุด และใกล้ชิดกับ มนุษย์มากที่สุด) โดยทั่วไป บุคคลมารวมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่างและวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็น เรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่ารวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นเรื่องใหญ่ๆ เช่น รวมกันเพื่อป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย

๓. องค์กรพิธีการ (Usage) หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน โดยทั่วไป และ แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีศพ มักจะได้รับ อิทธิพลจากศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยตลอดจนพิธีการแต่งกายและการรับประทานอาหาร เช่น การ แต่งกาย เครื่องแบบของทางราชการ หรือการแต่งกายเครื่องแบบเต็มยศในงานรัฐพิธีต่างๆ

๔. องค์กรคติ (Concept) หมายถึง ความเชื่อความคิดความเข้าใจและอุดมการณ์ต่างๆ ตลอดจนทัศนคติการยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่ว่ากลุ่มจะใช้อะไรเป็น มาตรฐาน (Norms) ในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องวัด เช่น ความเชื่อในเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

^{๑๗} สุภัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

กาญจนา แก้วเทพ^{๑๘} ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนไว้ว่า

๑. ผลของความพยายามร่วมกัน (Collective) ในการต่อสู้และแสวงหาหนทางเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติความพยายามประการหนึ่งของวัฒนธรรมคือความพยายามในการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติที่อาจจะแสดงออกมาในรูปของเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องใช้ทักษะกรอบแนวคิดตัวบุคคลซึ่งเราอาจจะสรุปได้ว่าในบรรดาผลผลิตเหล่านี้ชนะและเป็นนายธรรมชาติ (Master Dominate) หรือเราถือคุณค่าว่าจะอยู่ร่วมอย่างประสานสอดคล้องกับธรรมชาติ (Harmony) ในชุมชนแต่ละแห่งมีการสร้างสรรค์เทคโนโลยีพื้นบ้านขึ้นมาอย่างมากมายและยาวนานแล้วตัวอย่างที่ชัดเจนคือการกั้นน้ำให้เป็นเหมืองฝายอันเนื่องมาจากลักษณะพื้นที่ที่ลาดเอียงของภาคเหนือซึ่งค้นพบจากหลักฐานทางโบราณคดีว่ามีไม่ต่ำกว่า ๘๐๐ ปีและหากเราวิเคราะห์เนื้อหาของเทคโนโลยีพื้นบ้านเหล่านี้แล้วเราจะสามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับความรู้สมัยใหม่เช่นความเชื่อเรื่องการห้ามตัดไม้ใหญ่ ๆ หรือต้นไม้ริมรั้วก็ตรงกับหลักนิเวศวิทยาปัจจุบัน (แต่อธิบายด้วยภาษาในอดีต) ความรู้และคุณค่าทั้งหมดที่ได้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องความอยู่รอด (Survival) ของมนุษยชาติในแต่ละท้องถิ่นนับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้วและได้ถ่ายทอดส่งต่อกันมารุ่นแล้วรุ่นเล่า

๒. ผลของความพยายามร่วมกันในการแสวงหาวิธีการในการอยู่ร่วมกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันอาจจะเป็นที่เพื่อนมนุษย์ที่อยู่ภายในกลุ่มเดียวกันหรือเพื่อนมนุษย์ภายนอกกลุ่มผลิตผลทางวัฒนธรรมนี้ได้แก่ วิธีการจัดรวมเป็นกลุ่มเป็นองค์กร (ระบบครอบครัวเครือญาติ) การจัดแบ่งภาระหน้าที่และความรับผิดชอบตามเกณฑ์ต่าง ๆ เช่นตามเพศตามอายุการกำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามกฎระเบียบการกำหนดตัวบุคคลที่จะเป็นศูนย์รวมของกลุ่ม (เช่นผีเก้ทางเหนือ) นอกจากนั้นก็ยังมีวิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน (เช่นการปรับไหมการขอขมา) รวมทั้งระบบคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง (เช่นคุณค่าเรื่องการให้อภัยโหดกรรม)

จากการที่เราได้เห็นแหล่งที่มาของศักยภาพความสามารถและคุณธรรมของชาวบ้านทำให้มีพื้นฐานว่าความเชื่อมั่นในศักยภาพของชาวบ้านนี้ได้เกิดมาจากทฤษฎีหรือเกิดการนึกคิดเอาเองหาก แต่ศักยภาพดังกล่าวนี้ได้อธิบายมาแล้วด้วยผลงานที่เป็นจริงจากการที่ชุมชนสามารถสืบทอดชีวิตตัวเองมาได้ยาวนาน

๓. เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมชุมชนในวัฒนธรรมชุมชนแต่ละแห่งต่างก็มีเอกลักษณ์ของตัวเองและเอกลักษณ์นี้เป็นต้นกำเนิดแห่งความภาคภูมิใจในตัวเองศักดิ์ศรีในตัวเองจึงเป็นแหล่งกำเนิดของพลังชุมชนอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นชุมชนแห่งใดเราสามารถที่จะสกัดลักษณะร่วมของเอกลักษณ์แห่งวัฒนธรรมชุมชนได้ในที่นี้จะยกตัวอย่าง ๒ ลักษณะคือ

^{๑๘} กาญจนา แก้วเทพ, การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถ้อยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: สภาคทาออลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๕-๑๑๔.

๓.๑ วัฒนธรรมชุมชนเป็นวัฒนธรรมที่ถือเอาคนเป็นศูนย์กลางกล่าวคือเน้นความสำคัญของคนมากกว่าวัตถุลักษณะดังนี้แสดงออกและรับรู้ได้จากการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เช่นการเกิดการตายอันแล้วแต่แสดงให้เห็นความสำคัญของมนุษย์ทั้งสิ้น (Human – Centered Culture) และเมื่อถือคนเป็นศูนย์กลางแห่งความสำคัญแล้วในขั้นต่อมาก็คือความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นเรื่องสำคัญและสำคัญกว่าวัตถุและความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุวัฒนธรรมไทยโดยส่วนรวมก็ยังคงเหลือ “หน้า” มากกว่าคำพูดอื่น ๆ “หน้า” และ “ใจ” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนและความสัมพันธ์ระหว่างคน

๓.๒ เอกลักษณะอีกประการหนึ่งของวัฒนธรรมชุมชนคือกรอบความคิดองค์รวม (Holistic) กรอบความคิดแบบองค์รวมนี้จะเป็นความสัมพันธ์แบบโยงใยระหว่างความสัมพันธ์ในทুমิตีคือระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจการเมืองคุณค่าจริยธรรมความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับการกระทำความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับคุณธรรมความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตวิญญาณฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการทำกิจกรรมใด ๆ จะมีลักษณะความสัมพันธ์ทุกมิติเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอซึ่งหากเราวิเคราะห์วิถีชีวิตประจำวันธรรมเนียมประเพณีการเล่นการผลิตรักจะพบลักษณะของกรอบความคิดดังกล่าวภายใน

๔. การจัดระบบเศรษฐกิจแก่หัวใจและรูปแบบโครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งเท่านั้นและไม่ใช่ว่ารูปแบบเดียวที่มนุษย์ชาติเรามีอยู่ในชุมชนชนบทหลายต่อหลายแห่งของไทยมีรูปแบบการจัดระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้เน้นกำไรเป็นเป้าหมายสำคัญ (Profit Oriented) ไม่ได้เน้นคุณค่าการแข่งขันในการผลิต แต่กลับจัดระบบเศรษฐกิจที่เน้นคนเป็นเป้าหมายสำคัญเน้นการร่วมมือช่วยเหลือกันเป้าหมายของเศรษฐกิจไม่ได้เน้นการกินดีอยู่ดีเพิ่มขึ้นตลอดเวลาในเชิงปริมาณ แต่มุ่งการกินพอดีอยู่พอดีในแง่คุณภาพชีวิตและความสมดุลการสะสมทุนอาจจะไม่ได้กระทำในรูปของการสะสมวัตถุในหน่วยของปัจเจกบุคคล แต่เป็นการลงทุนในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) ในหน่วยของชุมชนเช่นระบบทำนาผ่ากิ่งระบบเลี้ยงวัวผ่ากิ่งของชาวภาคเหนือที่อยู่บนฐานความคิดว่าถ้าเราช่วยเขาในวันนี้วันหน้ามีอะไรขาดเหลือเขาก็จะได้มาช่วยเราบ้างเป็นแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าระบบการแลกเปลี่ยน (Exchange) ไม่ได้มุ่งที่การสั่งสมมูลค่า แต่เน้นที่การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม

๕. การจัดระบบอำนาจรูปแบบการจัดระบบอำนาจในวัฒนธรรมชุมชนที่เรียงลำดับของอำนาจจากมากไปหาน้อยตามลำดับชั้น (Hierarchy) หรือรูปแบบประชาธิปไตยไทยทางอ้อมโดยผ่านตัวแทนนั้นอาจเป็นเพียง ๒ รูปแบบเท่านั้นในการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจและหากเราศึกษาวัฒนธรรมของชาวบ้านเราก็อาจจะพบรูปแบบอำนาจในแบบอื่น ๆ เช่นระบบ Check and Balance ที่แสดงออกในความสัมพันธ์ ๓ เสาระหว่างพระเจ้าแผ่นดินพระภิกษุและประชาชนในระบบความคิดของชาวณาเราเผชิญหน้ากับวัฒนธรรมชุมชนนั้นหากเราไม่เข้าใจทั้งความหมายและรับมาทั้งหมดเรา

อาจจะตีความผิดก็ได้เช่นปรากฏการณ์ที่เราผู้ไปจากระบบประชาธิปไตยแบบ One Man One Vote อาจจะไม่พอใจชาวกะเหรี่ยงที่ตัดสินใจโดยใช้คำตัดสินสุดท้ายจากผู้อาวุโสเป็นต้น ๕. การวิเคราะห์ภาษานาภาษาเป็นอีกหน่วยหนึ่งที่สามารถจะใช้วิเคราะห์วัฒนธรรมได้อย่างดีเพราะภาษาเป็นแหล่งตกผลึกของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ของสังคมตัวอย่างที่ยกไปข้างแล้วเช่นกรณีของวัฒนธรรมไทยที่ใช้คำว่า “หน้า” และ “ใจ” มากเป็นพิเศษในการวิเคราะห์ความหมายเราอาจใช้การวิเคราะห์ความหมาย ๒ ระดับคือการมีความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) อันเป็นความหมายที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคลตามอคติและความเชื่อที่มีในแต่ละกลุ่มชนดังนั้นเมื่อเราอ่านความหมายระหว่างบรรทัดของ “ ภาษา ” “ ถ้อยคำ ” ที่ปรากฏอยู่ในระบบวัฒนธรรมชุมชนเราจะสามารถเข้าถึง “ ระบบคุณค่า ” “ ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ” ที่มีอยู่นั้นได้ยกตัวอย่างเช่นในขณะที่ยกกลางมีการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างหญิงกับชายเป็นแบบข้างเท้าหน้าและข้างเท้าหลังซึ่งบ่งบอกนัยยะว่าเท้าหน้าจะต้องเป็นผู้นำและเท้าหลังจะต้องเป็นผู้ตามอันเป็นความหมายในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งเหนือกว่าฝ่ายหนึ่งต่ำกว่าในขณะที่ภาคเหนือจะมีการเปรียบเทียบชายว่าเปรียบเหมือนล้อทั้ง ๒ ข้างของเกวียนที่จะต้องเคียงคู่กันไปเราจะเห็นโดยเปรียบเทียบแล้วความสัมพันธ์ของหญิงกับชายในภาคเหนือมีลักษณะเสมอภาคมากกว่า

นอกจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นแล้วมีองค์ประกอบที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมชุมชนเกิดจากความคิดและวิถีปฏิบัติของชุมชนองค์ประกอบสำคัญต่อการดำรงอยู่ของชุมชนที่มักจะถูกเน้นย้ำอยู่เสมอโดยนักคิดแนววัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ของชาวบ้านซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและแน่นอนว่าแตกต่างกับองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวเมืองภูมิปัญญาชาวบ้านมิได้เป็นเพียงองค์ความรู้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือในประเด็นปลีกย่อยประเด็นใดประเด็นหนึ่งหากยังเป็นทั้งโลกทัศน์ที่ชาวบ้านใช้ทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการอธิบายและกระทำการต่าง ๆ และยัง ได้แก่ วิธีการปฏิบัติหรือองค์ความรู้ที่ชาวบ้านใช้สำหรับการประกอบกรงานอาชีพและดำเนินชีวิตประจำวัน หากกล่าวว่าชุมชนคือพลังที่คอยควบคุมให้ชีวิตกำกับดูแลชาวบ้านแล้วภูมิปัญญาชาวบ้านก็คือแบบแผนเนื้อหาสาระของสาระของชุมชนที่คอยชี้นำหรือเป็นแนวทางให้ชาวบ้านดำเนินตามในแง่ของพลังชุมชนแต่ละชุมชนพลังดังกล่าวมีลักษณะทั่วไปทำนองเดียวกันทุก ๆ ชุมชน แต่ในแง่ของภูมิปัญญาชาวบ้านแม้จะมีอยู่ในทุก ๆ ชุมชนแต่ละหมู่บ้านก็จะมีภูมิปัญญาที่เฉพาะของตนเองแตกต่างกันออกไป^{๑๙}

เมื่อได้พิจารณาถึงความหมายและองค์ประกอบของวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวแล้วนั้นสามารถอธิบายถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน / หมู่บ้านซึ่งสถานการณ์ดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน / หมู่บ้านมีลักษณะเป็นองค์รวม (Holistic) และเป็นพลวัต (Dynamic) นั่นคือวัฒนธรรมในแต่ละมิติ

^{๑๙} ยุคติ มุกดาวิจิตร. การก่อตัวของกระแส "วัฒนธรรม" ในสังคมไทย : พ.ศ.๒๕๒๐ - ๒๕๓๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

แต่ส่วนจะเชื่อมโยงภายในระหว่างกันและกับระบบภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออกและมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามบริบทและกาลเวลาแสดงถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านไว้ดังนี้^{๒๐}

๑. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความสัมพันธ์และแบบแผนความประพฤติปฏิบัติความสัมพันธ์นี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างสังคมหมู่บ้านที่มีความเป็นชนชั้นน้อยมีความใกล้ชิดมีความเป็นพี่เป็นน้องสูงคนแทบรู้จักกันหมดฉะนั้นความสัมพันธ์ที่เป็นวัฒนธรรมของคนในชุมชนหมู่บ้านจึงมีลักษณะเป็นแนวราบและอุปถัมภ์ค้ำจุนกันและกันกล่าวคือคนอยู่รวมกันโดยไม่มีลำดับชั้นทางสังคมทำให้เกิดความใกล้ชิดและนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันเป็นความสัมพันธ์แบบซึ่งความสัมพันธ์แบบแนวราบนั้นเกิดจากระบบสังคมที่ฐานะทางสังคมไม่แตกแยกกันระบบการเป็นเครือญาติการนับถือกันเหมือนญาติพี่น้อง

วัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของความสัมพันธ์แบบสัมพันธ์แนวราบนอกจากปรากฏอยู่ในรูปขององค์กรอันเป็นโครงสร้างของสังคมหมู่บ้าน / ชุมชนซึ่งมีขนาดใหญ่แล้วยังปรากฏในองค์กรย่อยของหมู่บ้าน / ชุมชนซึ่งแบ่งออกเป็น ๑) องค์กรทางศาสนา ๒) องค์กรทางอาชีพ ๓) องค์กรสวัสดิการสังคม ๔) องค์กรทางการศึกษา ๕) สถาบันทางการเงิน

๒. วัฒนธรรมที่เป็นระบบความคิดความเชื่อเป็นวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นมาจากคนในชุมชน / หมู่บ้านพวกเขาสามารถสร้างขึ้นตามระบบสังคมและบริบทของตนเองนั่นคือวัฒนธรรมชาวบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อระบบความคิดนี้มักผูกโยงกับพิธีกรรมหรือระบบสัญลักษณ์

๓. ประเพณีเป็นวัฒนธรรมอันเป็นแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานซึ่งชาวบ้านยึดถือต้องทำตามบรรพบุรุษซึ่งประเพณีส่วนใหญ่มีหลักการทางศาสนาหรือหลักปฏิบัติทั่วไปที่จำเป็นต่อชีวิตเป็นตัวกำกับอยู่

๔. ความรู้ของชุมชน / หมู่บ้านถูกชาวบ้านผลิตมาเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน / หมู่บ้านให้สามารถดำรงอยู่ได้ซึ่งความรู้นี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทุกมิติของชุมชนเพราะความรู้จะเป็นตัวขับเคลื่อนชุมชนอย่างวิเศษคือความรู้เป็นตัวกำหนดหรือสร้างชีวิตชุมชน / หมู่บ้านความรู้นี้เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากินเช่นความรู้เกี่ยวกับการทำนาความรู้เกี่ยวกับยารักษาโรค (สมุนไพร) ความรู้ทางสังคมวัฒนธรรมทรัพยากรสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ตลอดจนความเชื่อประเพณีและหลักคำสอนทางศาสนา ระบบความรู้จะมีเกิดดำรงอยู่เพื่อประโยชน์สำหรับชุมชน / หมู่บ้านได้นั้นต้องมีกระบวนการสร้าง / ผลิตซ้ำ / ถ่ายทอด / ใช้สอย / แพร่กระจายและการปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

^{๒๐} สุรวุฒิ ปัดไธสง, วัฒนธรรม : เงื่อนไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน, วารสารพฤกษศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๔๕): หน้า ๑๓-๑๖.

๕. ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ชุมชนสร้างขึ้นมาเพื่อให้เป็นความรู้ประจำแผ่นดินประจำถิ่นมีเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะสะท้อนความเป็นท้องถิ่นของตัว แต่อาจนำไปใช้แห่งอื่นได้หากประยุกต์ใช้ถูกต้องเหมาะสมภูมิปัญญาต้องอาศัยปราชญ์หรือผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญของชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์สืบทอด / กระจาย / ผลิตซ้ำชุมชน / หมู่บ้านตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาว่ามีความจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของชุมชน / หมู่บ้านมาตั้งแต่เริ่มซึ่งสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสายมีการปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับการเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดจนสามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาหรือความรู้จากนอกชุมชนอีกด้วย

๖. คุณธรรมคุณธรรมก็เช่นเดียวกันกับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกมิติของชีวิตในชุมชน / หมู่บ้านคุณธรรมเป็นตัวกำกับพฤติกรรมทั้งทั้งหมดของคนคุณธรรมหลายประการสอดคล้องมาจากคำสอนทางศาสนาาระบบคุณธรรมเป็นสิ่งที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นหลักการที่ทำให้ส่วนรวมอยู่ร่วมกันได้หากขาดคุณธรรมแล้วสังคมจะเกิดความวุ่นวายไร้ระเบียบ คุณธรรมที่สำคัญของชุมชน/หมู่บ้านได้แก่ (ก) สัจจะ เป็นความจริงใจ ยึดมั่นในความจริงความถูกต้อง ผู้ที่มีสัจจะต้องเป็นคนที่พูดจริงทำจริง คนมีสัจจะ ทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ เป็นคนไม่คดโกง เป็นที่พึ่งสำหรับการทำงานเพื่อส่วนร่วมได้ ไม่ทำให้ตนเอง ครอบครัวและชุมชน/หมู่บ้านเกิดความเสียหาย (ข) ความเอื้ออาทร เป็นสิ่งมีคุณค่ามากในชุมชน/หมู่บ้านไทย เป็นคุณธรรมสำคัญที่ทำให้ส่วนรวมของชุมชน/หมู่บ้านอยู่ได้ ความเป็นหนึ่งเดียวของชุมชน/หมู่บ้านเกิดจากการช่วยเหลือกันแบบร่วมด้วยช่วยกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยแบบไม่หวังผลตอบแทนสำหรับตนเอง หากแต่ให้ความช่วยเหลืออย่างไม่มีเงื่อนไข ช่วยเพื่อคนอื่นได้ดี และพันทุกข์ (ค) ความไว้วางใจกันและกันเป็นความเชื่อในคุณงามความดีของคนในชุมชน/หมู่บ้านระหว่างกัน เป็นการมองคนในแง่ดี ทักษะนี้เมื่อมีแล้วจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างไม่วาดระแวงอันเป็นการไม่มีอคติระหว่างกัน คุณธรรมข้อนี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตย กล่าวคือการไว้วางใจกัน เป็นทักษะของการให้เกียรติมนุษย์เคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ อันเป็นหนทางนำไปสู่การมีชีวิตแบบสันติต่อไป และ (ง) มีสำนึกแห่งความเป็นชาวบ้าน/ชาวนา อันเป็นความสำนึกต่อการมีวิถีชีวิตที่มีการสืบเนื่องยาวนานอยู่ในจิตวิญญาณกลายเป็นแบบชาวนา/ชาวบ้านที่หวงแหนทรัพยากร/แหล่งทำกินที่นาที่สวน/จารีตประเพณีวิถีปฏิบัติของชุมชนในหมู่บ้าน/ความเป็นชาวนาทำให้รู้สึกมั่นคงทางการเป็นอยู่ นั่นคืออย่างไรชาวนาก็มีข้าวไว้กิน มีทุนของชีวิตอยู่กับตัวเองคือ ที่นา น้ำ (ฝน และชลประทาน) และความรู้ในการทำนา มีความภาคภูมิใจต่อชุมชนและพร้อมปกป้องชุมชน/หมู่บ้านหากมีอันตราย

สำนักวัฒนธรรมชุมชนได้ชี้ให้เห็นว่ากระแสทุนนิยมทำลายชุมชน / หมู่บ้านจนเกิดความอ่อนแอเกือบทั่วทุกแห่งการฟื้นฟูชุมชน / หมู่บ้านให้เข้มแข็งได้นั้นก็ต้องอาศัยวัฒนธรรมเป็นฐานสำคัญเพราะเป็นรากแก้วที่ยังลึกสำหรับชุมชน / หมู่บ้านที่ถูกสร้างมาโดยตนเองและเพื่อตนเองย่อมเป็นภูมิคุ้มกันที่แน่นหนามั่นคงชุมชน / หมู่บ้านมิได้อยู่โดดเดี่ยวหาก แต่สัมพันธ์กันทั้งระบบชุมชน

ใกล้เคียงและห่างไกลหลายระดับหลายมิติย่อมเป็นธรรมดาที่ต้องได้รับผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบการรับมือกับผลกระทบ ไม่ว่าจะเป็นการผสมผสาน / การสร้างเสริมและการกลั่นกรองในการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมล้วนแล้วแต่เป็นกระบวนการสร้างความเข้มแข็งชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม ชุมชนใดจะมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมนั้นต้องเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองไม่ถูกครอบงำ (Hegemony) โดยวัฒนธรรมอื่น ๆ จนต้องพึ่งพาชุมชนอื่นเพื่อชุมชนมีความเข้มแข็งนั้นต้องอาศัยเงื่อนไขทางวัฒนธรรมดังต่อไปนี้^๑

๑. การสืบสานวัฒนธรรมมากระยะยาวนานเป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายเพื่อรักษาบำรุงพร้อมกับพัฒนาไปขณะเดียวกันการสืบสานนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องของการเล่าขานหรือเล่าสู่กันฟังหาก แต่กระทำให้ผ่านวิถีชีวิตของคนในชุมชน / หมู่บ้านไม่ว่าจะผ่านในด้านการรื้อฟื้นการแสดงศิลปวัฒนธรรมการทำมาหากินการจัดระเบียบทางสังคมซึ่งเป็นกระบวนการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมที่สะท้อนการช่วงชิง / พื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน / หมู่บ้าน

๒. คนในชุมชน / หมู่บ้านคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวมหรือเอาธุระของชุมชน / หมู่บ้านมีความรับผิดชอบช่วยเหลือส่วนรวมไม่ทิ้งดูดายช่วยด้วยความสมัครใจ / เต็มใจเสียสละเวลาและทรัพย์สินให้กับส่วนรวมเพื่อนำไปก่อเกิดประโยชน์ทั้งเฉพาะหน้าเฉพาะหน้าและระยะยาว

๓. ความเป็นคนชุมชน / หมู่บ้านเป็นสำนึกว่าตนมาจากชุมชน / หมู่บ้านใดเป็นความสำนึกที่สะท้อนความรักความผูกพันห่วงหาเป็นเจ้าของชุมชน / หมู่บ้านสำนึกนี้หากมีแล้วจะนำพาให้ทำประโยชน์ไม่ทิ้งชุมชนรักใคร่ปรารถนาดีและเสียสละเพื่อส่วนรวม

๔. ภูมิปัญญาและความรู้ของชุมชนหมู่บ้านถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่เกื้อหนุนความเป็นชุมชน / หมู่บ้านพื้นที่นั้นคือชุมชนมีความรู้ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เป็นของตนเอง ได้แก่ เศรษฐกิจ การเมืองศาสนาศิลปะประเพณีพิธีกรรมความเชื่อทั้งหมดนี้ต้องมีระบบความรู้เป็นของชุมชนซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระกระบวนการเรียนรู้ถ่ายทอดการปรับการแพร่กระจายและการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

๕. ความมีวิสัยทัศน์ของชุมชน / หมู่บ้านอันเป็นความสามารถที่มองเห็นปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาในตนเองทำให้ไม่เกิดวิกฤติหรือความอ่อนแอเพราะสามารถแก้ปัญหาได้ทันทั่วทั้ง

๖. คุณธรรมที่คนในชุมชน / หมู่บ้านยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตอัน ได้แก่ สัจจะความจริงใจยึดมั่นในความเป็นธรรมถูกต้องเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่คุณธรรมเหล่านี้เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน / หมู่บ้านซึ่งปรากฏในทุกมิติของวิถีชีวิตเช่นการเก็บของจากป่า

^๑ สุรวุฒิ ปัดไธสง, “วัฒนธรรม : เงื่อนไขความเข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๔๕): หน้า ๑๖-๑๙.

มาเป็นอาหารก็เก็บ แต่พอกินและแบ่งเพื่อนได้ด้วยทั้งนี้เพื่อรักษาหวงแหนทรัพย์สินและ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนบ้านด้วยกัน

๗. ระบบความสัมพันธ์แบบพี่น้องอันเป็นความสัมพันธ์แนวราบไม่มีความแตกต่าง
ทางชนชั้น แต่มีความใกล้ชิดช่วยเหลือเกื้อกูลกันบนฐานของความปรารถนาดีต่อกันและกันอย่างไม่
ผลประโยชน์ระบบความสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันตามอาชีพหรือกิจกรรมที่สนใจ
ร่วมกันกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชนหมู่บ้าน

๘. คนในชุมชน / หมู่บ้านตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมชุมชนว่ามีคุณประโยชน์ใน
การดำรงชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาประเพณีระเบียบ / กฎเกณฑ์ต่าง ๆ
ที่สั่งสมกันมานานแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน / หมู่บ้านที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตจริงได้
อย่างดีและประสบผลสำเร็จ

๙. ความสามารถในการปรับตัวและประสานกับวัฒนธรรมภายนอกอย่างเหมาะสม
คือรับมาโดยกระบวนการเรียนรู้อย่างแยกแยะค่านิยมที่เข้ากันไม่ตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบรับเอา
ประสบการณ์ใหม่ ๆ มาใช้เพื่อให้ชุมชนเลือกมาบูรณาการกับของเดิมอย่างกลมกลืน

๒.๒ อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต จึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ตลอดเวลา เพราะในการดำรงชีวิต
ประจำวันของมนุษย์ล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม มนุษย์จึงเป็นทั้งผู้สร้างสรรค์
พัฒนา และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นมีทั้ง
เป็นไปในทางบวกและทางลบ ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงาม มนุษย์จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง
หาแนวทางในการอนุรักษ์ และสืบสานให้ให้วัฒนธรรมอันดีงามดำรงอยู่สืบไป หรือหากแม้มีการ
เปลี่ยนแปลงก็ควรให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั่นเองหาก
กล่าวถึงการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมไทยนั้นเริ่มมีปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรมานานโดยมี
รายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

วัฒนธรรมไทยได้เริ่มมีการฟื้นฟู ส่งเสริม เผยแพร่กันอย่างจริงจังมาตั้งแต่ในสมัยรัฐบาล
ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเมื่อคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศไทยได้รับความ
กระทบกระเทือนจากภัยสงครามทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทำให้ภาวะทางศีลธรรม
วัฒนธรรมของประชาชนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป รัฐบาลจึงได้พยายามปรับปรุง ฟื้นฟูปลูกฝังวัฒนธรรม
ไทยขึ้น โดยการตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับแรกขึ้นใช้บังคับเป็นกฎหมายเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๘๓ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น รัฐบาลจึงตรา
พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๕ ขึ้นใหม่โดยยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม
แห่งชาติทั้ง ๒ ฉบับ และให้มีบทบัญญัติเรื่องวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับกาลสมัยพร้อมกันนั้นได้
สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๘๕ และกำหนดให้มีฐานะเป็นนิติ

บุคคลนอกจากนี้ ยังได้มีประกาศรื้อฟื้นขึ้นฉบับหนึ่งเพื่อชักชวนให้ประชาชนถือปฏิบัติสภากวีพัฒนาธรรม
แห่งชาติ มีหน้าที่ในการค้นคว้า ตัดแปลง รักษา ส่งเสริม ให้คำปรึกษาและเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติ
แบ่งออกเป็นสำนักวัฒนธรรมทางจิตใจ สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี สำนักวัฒนธรรมทาง
ศิลปกรรม สำนักวัฒนธรรมวรรณกรรม และสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ซึ่งสภากวีพัฒนาธรรมแห่งชาติ ได้มี
บทบาทสำคัญในการจัดตั้งองค์กรเอกชน ซึ่งประกอบด้วย สมาคมและมูลนิธิ เพื่อดำเนินงานด้าน
วัฒนธรรมตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ต่อมามีการตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่
๒) พ.ศ.๒๔๘๖ โดยมีบทบัญญัติเรื่องการนำวัฒนธรรมมาใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลาและมีประกาศ
สภากวีพัฒนาธรรมแห่งชาติกำหนดให้ประชาชนชาวไทยใช้วัฒนธรรมแห่งชาติ หลังจากการประกาศตั้ง
สภากวีพัฒนาธรรมแห่งชาติ กิจกรรมทางวัฒนธรรมมีมากขึ้น ตามลำดับ แต่ยังไม่ได้ผลตามเจตนารมณ์
ของผู้ นำประเทศในขณะนั้น เพราะผลกระทบของสงครามทำให้จิตใจของประชาชนบางส่วนเสื่อม
ทรามลง แม้จะมีการอบรมจิตใจข้าราชการในตอนบ่ายวันพุธให้หยุดงาน ให้เล่นกีฬา ร้องรำทำเพลง
เล่นรำวง แต่วัฒนธรรมหลายอย่างที่กำหนดขึ้นก็ยังไม่ดีพอ อย่างไรก็ตามการตั้งสภากวีพัฒนาธรรม
แห่งชาติในครั้งนี้ ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาวัฒนธรรม^{๒๒}

ประจักษ์ สายแสง ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
พื้นบ้านไว้ ๒ ประเด็นหลัก คือ

๑. การอนุรักษ์นั้นเพื่อใคร โดยคำนึงถึงกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านย่อม
ประกอบไปด้วย

- ๑.๑ ชาวบ้าน
- ๑.๒ นักวิชาการ
- ๑.๓ ผู้ประกอบการวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๑.๔ ผู้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๑.๕ ผู้สนับสนุนงานวัฒนธรรมพื้นบ้าน
- ๑.๖ ประเทศชาติโดยส่วนรวมในเชิงเศรษฐกิจสังคม และความมั่นคง

๒. ทำอย่างไร ในประเด็นนี้ประจักษ์ สายแสงได้เสนอไว้ ๒ ขั้นตอนคือ

๒.๑ การส่งเสริม โดยมีแนวทางดังนี้

๑) ควรเริ่มต้นด้วยการรวบรวมและชี้ชัดว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านใดควรจะได้รับ
การส่งเสริม ณ ที่ใด จะทำโดยการศึกษา ค้นคว้า หรือวิจัยก็ตามที่ สิ่งใดมีความดี ความงามและจะทำ
หน้าที่ในสังคมต่อไปก็ควรนำมาเข้ามาพิจารณาหาทางส่งเสริม สิ่งใดที่หมดหน้าที่แล้วก็ควรจะได้รับ

^{๒๒} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, แนวทางการสืบค้นสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย .
(มปท.:มปพ.,๒๕๔๔), หน้า ๒-๕.

การบันทึก เก็บรายละเอียดทุกด้านไว้ สิ่งใดที่ควรจะมีหน้าที่แต่ได้ตายไปแล้วก็ควรจะได้รับกาฟื้นฟูขึ้นมา

๒) การส่งเสริมเพื่อชาวบ้าน ควรให้อยู่ในแนวปฏิบัติของชาวบ้านผู้สนับสนุนพึงให้การส่งเสริมกำลังเท่านั้น

๓) การส่งเสริมเพื่อนักวิชาการ ควรให้อยู่ในมือของนักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอันเป็นประโยชน์ทางวิชาการมากที่สุด นักวิชาการนั้นควรมีใจกว้างในการมองความเป็นอนิจจังของวัฒนธรรมพื้นบ้านและนักวิชาการควรให้ความรู้แก่ผู้สนใจว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านที่เป็นต้นแบบของสิ่งนั้นสิ่งนี้คืออะไร ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปเช่นไร

๔) ผู้ประกอบการวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านโดยประสานผลประโยชน์ทางวิชาการและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ กับความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้จะต้องมีความร่วมมือกันกับกลุ่มนักวิชาการ กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมพื้นบ้านและกลุ่มผู้สนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๕) จะต้องมีการเชิดชูบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่ให้ความสนับสนุนวัฒนธรรมพื้นบ้าน

๒.๒ การเผยแพร่ การเผยแพร่ย่อมจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของชาติประกอบกัน การเผยแพร่จึงทำได้ทั้งการให้การศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ ในระบบ ควรมีวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้านในระดับการศึกษา จะแยกเป็นวิชาอิสระหรือแทรกอยู่ในวิชาใดก็ตามที่ ทั้งนี้เพื่อผลทางวิชาการโดยแท้ นอกระบบ ควรจะใช้สื่อต่างๆ ทุกประเภทเท่าที่มีอยู่ สื่อต่าง ๆ เหล่านี้ น่าจะนำเสนอรายละเอียดของวัฒนธรรมพื้นบ้านใดๆ ในส่วนที่เคยเป็นมาในอดีต และที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน พร้อมทั้งชี้ชัดให้เห็นถึงวิวัฒนาการของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นๆ อันอาจจะเป็นผลเนื่องมาจาก เศรษฐกิจ สังคม หรือความมั่นคงก็ตามที่^{๒๓}

สุจริต บัวพิมพ์^{๒๔} ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน กล่าวคือ จะต้องมีการจัดตั้งหมู่บ้านวัฒนธรรม หอวัฒนธรรมในท้องถิ่นศูนย์วัฒนธรรมในระดับอำเภอ และการให้การศึกษา โดยเริ่มจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนวิธีการอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ตั้งแต่ระดับประถมเป็นต้นไป

อัครเดช คิวรักษ์ และอเนก สภาวะอินทร์ ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ไว้ ๒ ส่วน คือ แนวทางการจัดการอนุรักษ์ในพื้นที่ คือการอนุรักษ์ที่ให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วม หรือ

^{๒๓} อ่างใน อัครเดช คิวรักษ์ และอเนก สภาวะอินทร์, ศึกษาความเป็นมา รูปแบบ และแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๖๑) ๑๐ - ๑๑.

^{๒๔} สุจริต บัวพิมพ์, **มรดกไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๘), หน้า ๘๓๐-๘๓๑.

ดำเนินการอย่างมีอิสระ ภายใต้กรอบแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต จึงมีความเกี่ยวข้องกับคนทุกคนตลอดเวลาเพราะการดำรงชีวิตประจำวันของคนล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม คนจึงเป็นทั้งผู้สร้างสรรค์ พัฒนาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้เพื่อให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสมตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมนั้นๆ นั่นเอง เมื่อวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนอยู่ตลอดเวลา และคนเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ใช้วัฒนธรรม ดังนั้นการดำเนินงานวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องให้คนในพื้นที่ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นๆ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุด เนื่องจากผู้ที่เป็นเจ้าของ ย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมมากกว่าคนที่ไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม ซึ่งหลักการดำเนินงานวัฒนธรรมโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือการให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมดำเนินงานวัฒนธรรมของตนนั้น จะต้องให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพ ในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่ออนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นนั้นๆ โดยเน้นให้ประชาชนและท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินงานวัฒนธรรมของตนเองในลักษณะของ “การดำเนินงานวัฒนธรรมของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน” โดยรัฐมีหน้าที่เพียงผู้ให้การส่งเสริมสนับสนุนเท่านั้น^{๒๕}

คณะกรรมการดำเนินงานและประสานงานวันอนุรักษ์มรดกไทย^{๒๖} การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรักษาวรรณคดีดั้งเดิมที่หาได้ยาก หรือกำลังจะสูญหายไป และไม่สามารถคลี่คลายพัฒนาได้อีก เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการที่จะติดตาม ศึกษาค้นคว้า หาร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต

นิวัตติ เรื่องพานิช^{๒๗} กล่าวว่า การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่มากที่สุด และสามารถที่จะมีใช้ได้เป็นเวลานานที่สุด ซึ่งต้องสูญเสียประโยชน์ให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึง มากที่สุด ดังนั้นจะต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆ ตามกาลเทศะ (Time and Space) และพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

^{๒๕} อัครเดช ศิริรักษ์ และอเนก สวาเวอินทร์, ศึกษาความเป็นมา รูปแบบ และแนวทางอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ศิลปบ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๖๑), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๒๖} คณะกรรมการดำเนินงานและประสานงานวันอนุรักษ์มรดกไทย, แผนแม่บทวันอนุรักษ์มรดกไทย, (ม.ป.พ., ๒๕๔๑), หน้า ๕๔.

^{๒๗} นิวัตติ เรื่องพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: คณะวนศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๔๑๐.

กรมศิลปากร^{๒๘} กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ดังนี้

๑. การส่งเสริมและสนับสนุน กิ่ง การปรับปรุงเครื่องอำนวยความสะดวกทางวัฒนธรรม การดำเนินการให้มีการร่วมมือในการดำเนินการอย่างกว้างขวาง การส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทุกประเภท การส่งเสริมวัฒนธรรมอันเป็นส่วนร่วมของชาติ (งานประเพณี และเทศกาลต่างๆ) การอุปถัมภ์ศิลปินและการทำให้ผลงานหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมมีคนรู้จักแพร่หลาย

๒. การทำนุบำรุง (Preservation) คือการปกป้องและสงวนรักษาอนุสาวรีย์และแหล่งประวัติศาสตร์ การจัดตั้งและกรบำรุงรักษาสหุสมุด หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์และสถานที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อการสงวนรักษาและการบันทึกหลักฐานทางศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะสูญหาย การสงวนรักษาผลงานและการแสดงของศิลปินที่มีชื่อเสียง เช่น นักร้อง นักแสดง และนักดนตรี เป็นต้น

๓. การแพร่กระจาย คือ การแบ่งและจัดสรรเนื้อหาที่ในหนังสือพิมพ์และวารสารสำหรับผลงานทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าการแบ่งการจัดสรรเวลาของรายการวิทยุและโทรทัศน์สำหรับเรื่องวัฒนธรรม การจัดพิมพ์หนังสือออกเผยแพร่ การนำเรื่องวัฒนธรรมเข้าสู่หลักสูตรและวิชาเรียนในสถานศึกษา การจัดนิทรรศการ การจัดให้มีการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมในสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น ภาพผนังและการออกแบบที่เป็นวัฒนธรรม

๔. การเสริมสร้างความเข้าใจและความซาบซึ้ง (Satisfaction) คือ การเพิ่มความสามารถในการอ่านหนังสือของประชาชน การลดจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ การส่งเสริมการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้น จัดให้มีวิชาศิลปะแขนงต่างๆ ในโรงเรียนการสอนวิชาศิลปะทางโทรทัศน์ สนับสนุนการมีห้องหนังสือในครัวเรือน เพิ่มจำนวนผู้ยืมหนังสือโดยการจัดห้องสมุดสาขาหรือห้องสมุดเคลื่อนที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การปรับปรุงการท่องเที่ยวและกิจการโรงแรมสำหรับผู้มีรายได้น้อย

๕. การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม คือ การกระจายอำนาจและการตัดสินใจในเรื่องวัฒนธรรมให้ภูมิภาคและท้องถิ่นตามความเหมาะสม การจัดตั้งองค์กรระดับภูมิภาคและท้องถิ่น พร้อมด้วยทรัพยากรสำหรับการพัฒนาวัฒนธรรม มีกิจกรรมส่งเสริมและช่วยเหลือหน่วยงานอาสาสมัครระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ช่วยเหลือให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเห็นและร่วมมือในกิจกรรมวัฒนธรรม

๖. การเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยทางวัฒนธรรม (Social Justice) คือ การรวบรวมและจัดพิมพ์และเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการทางกิจกรรมวัฒนธรรมของประชาชน การกำจัดช่องว่างและความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้โอกาสชนกลุ่มน้อยมีส่วนร่วม

^{๒๘} กรมศิลปากร, ไทย-ภูมิประเทศและการเดินทาง, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๕.

ร่วมมือในกิจกรรมวัฒนธรรมและกาช่วยเหลืองานวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยมีส่วนร่วมเห็น และร่วมมือในกิจกรรมวัฒนธรรม และการช่วยเหลืองานวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย

๗. การจัดการศึกษาเพื่อวัฒนธรรม (Education) คือ การเพิ่มเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมในหลักสูตร จัดสรรอุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวกให้เพียงพอสำหรับการศึกษาและการฝึกอบรมทางศิลปะวัฒนธรรม ส่งเสริมกิจกรรมศิลปะของเยาวชน

๘. การดำรงไว้ซึ่งคุณภาพและมาตรฐานของวัฒนธรรม คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการให้ประชาชนรักษาไว้ซึ่งคุณภาพ และมาตรฐานของความดีงามทางวัฒนธรรมด้วยการจัดประกวดการแข่งขันและวิธีการอื่น* รวมทั้งการป้องกันสิ่งเลวร้ายไม่ให้เข้ามาบ่อนทำลายความดีงามเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป

๙. การเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาติ (International Relations) คือ การจัดกิจกรรมหรือดำเนินการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนานาประเทศส่งเสริมการศึกษาภาษาต่างประเทศและวรรณกรรมต่างชาติ รวมทั้งศึกษาภาษาไทยและวรรณกรรมของชนเผ่าไทยในประเทศต่างๆ แลกเปลี่ยนกิจกรรมและบุคลากรทางวัฒนธรรม สนับสนุนให้มีการศึกษาวัฒนธรรมของชาติอื่นเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาติ

๑๐. การสร้างสรรค์ (Creation) กล่าวคือ วัฒนธรรมที่เจริญก้าวหน้าและเรียกว่ามีการพัฒนานั้น จะต้องมีภาวการณ์สร้างสรรค์ การคิดค้น และการพัฒนาวัฒนธรรมเก่าๆให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันและอนาคตอย่างต่อเนื่อง อาทิ มีการสร้างสรรค์งานใหม่ทางศิลปะการคิดค้นวิจัยเรื่องราวต่างๆของวัฒนธรรมมีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ และกาพัฒนาของที่เคยใช้แต่เดิมให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

๑๑. การปรับปรุงวัฒนธรรมไทยในชีวิตประจำวัน (Daily Life) คือ การปรับปรุงวิถีชีวิตประจำวัน เช่น อาหาร เสื้อผ้าสุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม เครื่องอำนวยความสะดวกและสาธาณูปโภค รวมทั้งการบริ การอนามัยการเพิ่มพูนสิ่งที่ดีงาม สิ่งบันเทิงในชีวิตประจำวันให้แก่ประชาชน การจัดระบบและสิ่งแวดล้อมในสำนักงาน โรงแรมและสถานที่ประกอบการต่างๆให้เรียบร้อยสวยงามมีความเพียงพอทั้งในคนปริมาณ และคุณภาพสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมได้กล่าวถึง วัฒนธรรมสุขภาพทางวัฒนธรรม ดังนี้

๑. เร่งรัดและกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐและประชาชนเอาใจใส่ควบคุม ดูแล และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรมอย่างถูกต้องและเหมาะสม

๒. แก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

๓. ป้องกันมิให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม วัฒนธรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ (identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน คือ identitas เดิมใช้คำว่า idem ซึ่งมีความหมายว่า เหมือนกัน (The same) อย่างไรก็ตาม โดยพื้นฐานทางภาษาอังกฤษแล้ว อัตลักษณ์มีความหมาย ๒ นัยยะด้วยกัน คือ ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไป นั่นคือการตีความหมายความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ และการเปรียบเทียบกันระหว่างคนหรือสิ่งของในสองแง่มุมมอง คือ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

ฉลาดชาย รมิตานนท์^{๒๙} ให้คำอธิบายความหมายของคำว่า อัตลักษณ์ หมายถึง สิ่งที่ทำให้เรารู้สึกว่าเป็นเราหรือพวกเรา แตกต่างจากเขา พวกเขาหรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวแต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัวเรา พวกเรา อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” และความแตกต่างระหว่าง “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” หรือ “กระบวนการสร้างอัตลักษณ์” เกิดขึ้นควบคู่กันไป เช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคปัจจุบันกับอัตลักษณ์ของวัยรุ่นยุคอดีตเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว มีความแตกต่างกันเนื่องจากวัยรุ่นทั้งสองยุค มีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แตกต่างกัน

สำหรับคำว่า อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) นั้น หมายถึงสิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ รู้สึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันและรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นการศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ จึงหมายถึงกระบวนการสร้าง “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” ดังกล่าว

การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อน หลากหลายไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีต สันนิษฐานกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ณ ช่วงเวลาเดียวกัน มีการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของ จนกระทั่งถึงการบรรพชาว่าพันกันความสัมพันธ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดการหยิบยืมและผสมปนเปทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ดังนั้น เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่ม ต้องการรักษาความเป็นหนึ่งเดียว หรือความเป็นปึกแผ่นในพวกเดียวกัน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสร้าง “ความเหมือน” ในพวกเรา และ “ความต่าง” ในพวกเขาจึงเกิดขึ้น ในกระบวนการนี้อาจมีทั้งการสร้างขึ้นมาใหม่ทั้งหมด หรือการหยิบยืมบางส่วนทางวัฒนธรรมของคนอื่นมาทำให้เป็นของเรา อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคหนึ่งอาจนำมาใช้จำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ ได้ดีในยุคหนึ่ง แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปอัตลักษณ์ดังกล่าวอาจใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ก็มีการปรับตัว และหยิบยืมวัฒนธรรมระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้เมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลง อัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทน อัตลักษณ์จึงเป็น

^{๒๙} อ่างใน โอกามา จำแคะ และคณะ, “กระบวนการเป็นผู้นำแบบทางการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา กรณีศึกษาภาคเหนือของไทยภูเขา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๖๑), หน้า ๔๘ – ๕๐.

สิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวและไม่หยุดนิ่ง การสืบทอดและผลิตอัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทนได้เสมอ ภายใต้กาลเวลาและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อัตลักษณ์มีทั้งที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ในระดับปัจเจกบุคคลคนหนึ่ง อาจมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพและศาสนา ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตามบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มนั้นย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่น มาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนด้วย ฉะนั้นเมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นลักษณะอัตลักษณ์ร่วมของสมาชิกของกลุ่มคนในสังคมเดียวกันซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่น

๒.๔ บริบทอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร

๒.๔.๑ ประวัติความเป็นมา

อำเภอคลองลานเดิมเป็นชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ซึ่งมีลำน้ำคลองลานไหลผ่าน หมู่บ้านคลองลานในขณะนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๑๐ ทางราชการได้ประกาศแยกพื้นที่บางส่วนของตำบลโป่งน้ำร้อนออกมาตั้งเป็นตำบลคลองลาน ต่อมา พ.ศ.๒๕๒๐ ทางราชการจึงประกาศยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอคลองลาน โดยอยู่ในการปกครองของอำเภอเมืองกำแพงเพชร

เมื่อมีฐานะเป็นกิ่งอำเภอจึงมีผู้คนจากหลายพื้นที่ทั้งจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียง-เหนือเข้ามาตั้งรกรากจับจองที่ดินทำกินเป็นจำนวนมาก เกิดชุมชนใหม่ๆ ขึ้นหลายแห่ง ประชากรโดยรวมของกิ่งอำเภอมิมากขึ้น ทางราชการจึงประกาศแยกตำบลคลองลานออกไปเป็นตำบลใหม่เรียกว่า "ตำบลคลองลานพัฒนา" ใน พ.ศ.๒๕๒๒ ต่อมาเมื่อบ้านเมืองมีความเจริญขึ้น ประชาชนมีการตั้งถิ่นฐานที่มั่นคงทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ขยายตัวเจริญเติบโตขึ้น หน่วยงานราชการจึงได้ประกาศยกฐานะกิ่งอำเภอคลองลานขึ้นมาเป็นอำเภอคลองลาน เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๙ โดยปัจจุบันได้มีคำขวัญอำเภอคลองลานซึ่งเป็นอัตลักษณ์ คือ "เมืองคนงาม น้ำตกสวย เต็มไปด้วยไม้สัก อนุรักษ์วัฒนธรรมมากมีของดีเครื่องเงิน"

๒.๔.๒ สภาพภูมิศาสตร์และสภาพอากาศ

สัณฐานทางภูมิศาสตร์ของอำเภอคลองลานนั้น ถือว่าเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำที่สำคัญของจังหวัดกำแพงเพชร ด้วยเหตุที่มีลำคลองที่สำคัญและได้ใช้เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคของผู้นคนในจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งลำคลองต่างๆ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอคลองลาน ได้แก่ คลองสวนหมาก มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาทางทิศตะวันตก ไหลผ่านพื้นที่อำเภอคลองลานและอำเภอเมือง ลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านนครชุม และคลองขลุ้ง มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาขุนสาม ไหลผ่านพื้นที่อำเภอคลองลาน อำเภอคลองขลุ้งลงสู่แม่น้ำปิง

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ นั้น พบว่า ยังเป็นพื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ป่าไม้เบญจพรรณ มีพรรณไม้ที่สำคัญหลายชนิด เช่น สัก ยาง ตะเคียน มะค่า ประดู่ และไม้แดง ซึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าคลองสวนหมาก - ป่าคลองขลุง อยู่ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอคลองลาน และอำเภอคลองขลุง มีพื้นที่ประมาณ ๑๗๑,๕๐๐ ไร่ และเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญสำหรับใช้หล่อเลี้ยงผู้คน คือ คลองลาน คลองสวนหมาก และคลองแขง

ในส่วนของอุทยานแห่งชาติคลองลาน ได้มีอาณาบริเวณครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๓๐๐ ตารางกิโลเมตร หรือ ๑๘๗,๕๐๐ ไร่ ส่วนมากเป็นภูเขาสูงชันและเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาถนนธงชัย โดยมียอดเขาที่สูงที่สุดในอุทยาน คือ ยอดเขาคลองลาน มีความสูงประมาณ ๑,๔๓๙ เมตร ลักษณะของสภาพป่าเกือบร้อยละ ๖๐ ของอุทยานปกคลุมด้วยป่าดิบเขา ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล ๑,๐๐๐ เมตร อากาศค่อนข้างหนาว ซึ่งถือว่าเป็นป่าต้นน้ำลำธารชั้นดี (เดิมบริเวณที่ตั้งเคยอยู่ในความครอบครองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) และเป็นที่อยู่ของชาวเขาเผ่าเย้า ม้ง มูเซอ ลีซอ อาข่า และกะเหรี่ยง (ปกากญอ) จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๙ รัฐบาลได้อพยพชาวเขาเหล่านี้ออกจากพื้นที่ ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปในเขตพื้นที่อำเภอคลองลาน มีลักษณะเป็นแบบมรสุม มี ๓ ฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน

อาณาเขตของอำเภอคลองลาน ตามประกาศของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดไว้ มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับ อ.เมือง กิ่ง อ.โกสัมพีนคร จ.กำแพงเพชร

ทิศใต้มีอาณาเขตติดต่อกับ อ.ปางศิลาทอง จ.กำแพงเพชร

ทิศตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับ อ.เมือง อ.คลองขลุง จ.กำแพงเพชร

ทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ อ.อุ้มผาง จ.ตาก

๒.๔.๓ ประชากรและการตั้งถิ่นฐาน

อำเภอคลองลานถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมค่อนข้างสูงพื้นที่หนึ่งของประเทศ ทั้งนี้เพราะอำเภอคลองลานมีเพียงสี่ตำบลแต่มีประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ นับตั้งแต่คนไทยพื้นราบที่มีพื้นเพดั้งเดิมจากหลายจังหวัดของภาคเหนือตอนบนและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชาวไทยภูเขาซึ่งมีแทบจะครบทุกเผ่าที่มีอยู่ในประเทศไทย คือกะเหรี่ยง (ปกากญอ) แม้ว (ม้ง) เย้า (เมี่ยน) มูเซอ (ละหู่) ลีซอ (ลีซุ) อีเก้อ (อาข่า) และชาวลี (ลัวะ)

การตั้งถิ่นฐานของประชากรในพื้นที่อำเภอคลองลาน เดิมชาวปกากญอ (ยาง) หรือกะเหรี่ยงอาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองลาน ซึ่งเป็นพื้นที่สูง (คลองน้ำไหล, มปป.) ทั้งนี้เพราะประเทศไทย ฝั่งตะวันตกเป็นที่ที่ชาวปกากญอตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างหนาแน่น และมีหลักฐานทาง

โบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่ยืนยันได้ว่าชนเผ่าดังกล่าว ได้ตั้งรกรากอยู่บนพื้นที่นี้มาหลายร้อยปีแล้ว ซึ่งตามวิถีชีวิตของชาวปกากญอ ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการเกษตรที่เรียกว่า "ไร่หมุนเวียน" อยู่บริเวณเชิงเขา

ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของประชากรในเขตพื้นที่คลองลานมีอยู่อย่างเบาบาง มีชาวไทยพื้นราบทำนาค้าอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขา และก่อนหน้าปี พ.ศ. ๒๕๐๐ การปลูกฝิ่นยังเป็นสิ่งที่ไม่ผิดกฎหมาย บริเวณยอดดอยถูกใช้เป็นพื้นที่ปลูกฝิ่นของชาวเขาเผ่าต่างๆ ยกเว้นชาวปกากญอ ซึ่งเป็นชนเผ่าที่ไม่ได้ประกอบกรปลูกฝิ่น ต่อมาทางราชการได้เปิดให้สัมปทานการทำไม้แก่บริษัทเอกชนในพื้นที่อำเภอคลองลาน ทำให้มีความต้องการแรงงานอย่างมากในกิจการทำไม้ มีประชาชนจากหลายจังหวัด หลังไหลเข้ามารับจ้างแรงงาน เช่น เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน เพชรบูรณ์ เลย อุบลราชธานี และนครราชสีมา เป็นต้น (สิริวรรณ สิริวิชัย และวรวรรณ ชาวประทุม, ๒๕๕๙) เมื่อสัมปทานป่าไม้สิ้นสุดลง ผู้ที่เข้ามารับจ้างแรงงานเห็นว่าพื้นที่คลองลานเป็นที่รกร้างว่างเปล่าและมีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้นำครอบครัวและชักชวนญาติพี่น้องมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในพื้นที่

ปัจจุบันที่ว่าการอำเภอคลองลานตั้งอยู่บนถนนสายสี่แยกคลองน้ำไหล-น้ำตกปางควาย หมู่ ๒ ตำบลคลองน้ำไหล อยู่ห่างจากตัวจังหวัดกำแพงเพชรไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๔๐ กิโลเมตร มีพื้นที่การปกครองทั้งหมด ๑,๑๔๐.๒๔ ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน ดังนี้

๑) การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๔ ตำบล จำนวน ๖๘ หมู่บ้าน ได้แก่

- ๑.๑) ตำบลโป่งน้ำร้อน จำนวน ๑๔ หมู่บ้าน
- ๑.๒) ตำบลคลองน้ำไหล จำนวน ๒๘ หมู่บ้าน
- ๑.๓) ตำบลคลองลานพัฒนา จำนวน ๒๐ หมู่บ้าน
- ๑.๔) ตำบลสักงาม จำนวน ๙ หมู่บ้าน

๒) การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย เทศบาลตำบล ๑ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ๓ แห่ง ดังนี้ เทศบาลตำบลคลองลานพัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำไหล องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน องค์การบริหารส่วนตำบลสักงาม

ขอบเขตด้านพื้นที่ในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา โดยเจาะจงพื้นที่ศึกษาอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย เทศบาลตำบลคลองลาน

พัฒนา องค์การบริหารส่วนตำบลสีกงาม องค์การบริหารส่วนตำบลโป่งน้ำร้อน องค์การบริหารส่วนตำบลคลองน้ำไหล^{๓๐}

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นพตณ ปัญญาวิรัตน์ และคณะ^{๓๑} ได้วิจัยเรื่อง "การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา" ผลการวิจัย พบว่า

๑. องค์ความรู้ในการพัฒนาวัดและชุมชนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยรวมพบว่ามีลักษณะและรูปแบบในการส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของชุมชนกรณีศึกษาทั้ง ๘ แห่ง มีบริบทหรือทุนทางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกันมีจุดอ่อนจุดแข็ง มีข้อจำกัดหรือโอกาสในการพัฒนาแตกต่างกันไป

๒. การพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยกิจกรรมการพัฒนาและสร้างพื้นที่ส่งเสริมและอนุรักษ์ การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชน ทั้ง ๘ แห่ง คือ ๑) บ้านเหล่าพัฒนา ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวยจังหวัดเชียงราย ๒) วัดท่าข้าม ตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ๓) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน ๔) ชานลำปางหลวงใต้ ตำบลลำปางหลวงอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง ๕) วัดต้นไคร้ ตำบลช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ๖) บ้านบุญยืนตำบลกลางเวียง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ๗) วัดศรีดอนชัย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน และ ๘) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๓. เพื่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมและการสร้างสรรคศิลปะของวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาที่ได้รับการจัดการที่เหมาะสม พบว่าการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะในจังหวัดล้านนานั้น มีการส่งเสริมและอนุรักษ์และการสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในแต่ละจังหวัดในกลุ่มจังหวัดล้านนาแตกต่าง

^{๓๐} โอภามา จำแกะ และคณะ, “กระบวนการเป็นผู้นำแบบทางการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร”, *รายงานการวิจัย*, (กรุงเทพฯมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๖๑), หน้า ๘๐ – ๘๓.

^{๓๑} นพตณ ปัญญาวิรัตน์ และคณะ, "การส่งเสริมและอนุรักษ์การสร้างสรรคศิลปะของวัดและชุมชนในกลุ่มจังหวัดล้านนา", *รายงานการวิจัย*, (วิทยาเขตเชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า บทคัดย่อ.

กันไปตามบริบทของชุมชนในแต่ละพื้นที่ และขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนลักษณะทางกายภาพของชุมชน และความแตกต่างของประชากรในชุมชน เป็นต้น

ศตวรรษ สงกาผัน, สามารถ บุญรัตน์ และ วรรณพร ชุมพวง^{๓๒} ได้วิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนเลี้ยงโคในจังหวัดเลย” ผลการวิจัย พบว่า การเลี้ยงโคพื้นเมืองของเกษตรกรในจังหวัดเลยเป็นแบบเกษตรกรรายย่อย โรงเรือนอยู่บริเวณเดียวกันกับที่อยู่อาศัย และแรงงานเป็นสมาชิกในครอบครัว ส่วนการเลี้ยงโค ที่เป็นฟาร์มมาตรฐานขนาดใหญ่ มีจำนวนน้อย ด้านการตลาด เกษตรกรจะจำหน่ายโคผ่านพ่อค้าคนกลางหรือนำเข้าไปจำหน่ายในตลาดนัดโค ซึ่งในพื้นที่จังหวัดเลย มีตลาดนัดโค กระบือ จำนวน ๒ แห่ง ที่อำเภอเมืองเลย และอำเภอหนองหิน การเลี้ยงโคพื้นเมือง ของเกษตรกรในจังหวัดเลยมีการเลี้ยงในพื้นที่ ๔ อำเภอ คือ อำเภอเมืองเลย อำเภอเอราวัณ อำเภอเชียงคาน และอำเภอวังสะพุง พันธุ์โคพื้นเมืองที่เลี้ยงในพื้นที่จังหวัดเลย ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ลูกผสม ด้านการตลาดในพื้นที่จังหวัดเลย มีสถานที่รับซื้อน้ำนมดิบ ๒ แห่ง คือ สหกรณ์ผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดเลย และสหกรณ์การเกษตรเมืองเลยจำกัด

อัครเดช ศิวรักษ์ และเอนก สวาทอินทร์^{๓๓} ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาความเป็นมาและอนุรักษ์สืบสานประเพณีข้าวลาซังบ้านพรจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง” ผลการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาของประเพณีข้าวลาซังที่มีมาแล้วอย่างน้อย ๘๐ ปีและได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ประการแรก คือ ความเชื่อของชาวบ้านเพื่อตอบแทนบุญคุณพระแม่โพสพ ที่ได้ให้ความสมบูรณ์แก่ข้าวในนา ประการที่สอง คือ ทางด้านการเกษตร เพื่อเก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับเพาะปลูกในปีต่อไป ประการที่สาม คือ ทางด้านสังคม เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในหมู่บ้าน ประเพณีปฏิบัติถูกแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการของชาวบ้าน โดยมีการประชุมเพื่อหาวันเวลาในการจัดงานประเพณีและมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ ชาวบ้านมีการนำอาหารหวานคาวใส่ขันโตมาเพื่อถวายพระ และพระจะทำพิธีสวดทำขวัญข้าว หลังจากเสร็จพิธีของพระ ชาวบ้านก็ถวายอาหารเพลแด่พระสงฆ์ หลังจากพระฉันเพล ชาวบ้านก็จะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านก็นำเรือจำลองที่ได้เตรียมไว้ ไปลอยที่ลำคลอง โดยมีความเชื่อว่าเป็นการลอยสิ่งมาตีออกไป และขั้นตอนสุดท้ายหลังจากเสร็จพิธี แกนนำชุมชนซึ่งเป็นกรรมการจัดงานก็ได้มาพูดคุยหารือปัญหา

^{๓๒} ศตวรรษ สงกาผัน, สามารถ บุญรัตน์ และ วรรณพร ชุมพวง, การอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนเลี้ยงโคในจังหวัดเลย, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๓} อัครเดช ศิวรักษ์ และเอนก สวาทอินทร์, “ศึกษาความเป็นมาและอนุรักษ์สืบสานประเพณีข้าวลาซังบ้านพรจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตตรัง, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

ต่าง ๆ สภาพปัญหาพบว่าคนมาร่วมกิจกรรมน้อย ซึ่งอาจตรงกับงานประเพณีอื่น ๆ ในชุมชน หรือ คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับประเพณีของชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับราคาผลิตผลทางการเกษตรตกต่ำทำให้ไม่สามารถจัดงานให้ยิ่งใหญ่ได้อย่างที่ต้องการ แนวทางในการอนุรักษ์ประกอบด้วยการประชาสัมพันธ์ให้คนรุ่นใหม่ได้เห็นคุณค่า รู้จักรักษาหวงแหนในประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

สมบัติ นามบุรี และ อิติวุติ หมั่นมี^{๓๔} ได้วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าพุ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าพุ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนของจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย ด้านงบประมาณด้านสภาวะทางเศรษฐกิจ ด้านการเข้ามาของเทคโนโลยี ด้านขาดความร่วมมือของคนในชุมชน ด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้านปัญหาการระบาดของโควิด-๑๙ ๒) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมสนับสนุนและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ ประเพณีวัฒนธรรม ๓) แนวทางการอนุรักษ์ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย การส่งเสริมความรู้และถ่ายทอดความรู้ การสร้างความสัมพันธ์ของคนแต่ละรุ่น (ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม) การปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างเครือข่ายด้านภูมิปัญญาการบรรจุประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

โอภามา จำแกะ และคณะ^{๓๕} ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเป็นผู้นำแบบทางการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร” ผลการวิจัย พบว่า

๑) พัฒนาการการเป็นผู้นำแบบทางการของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร มีพัฒนาการจาก ๑) สมัยแห่งผู้นำครอบครัว ผู้นำชนเผ่าแต่ละชนเผ่าปกครองกันเองซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่อยู่ในพื้นที่มาก่อน คือ ชนเผ่าปกากญอ และกลุ่มชนเผ่าอื่นๆ ที่อพยพมาจากทางภาคเหนือตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๓ ๒) สมัยแห่งการต่อสู้เพื่อการดำรงชีพ ที่สืบเนื่องมาจากคำสั่งของรัฐให้อพยพชนชาติพันธุ์ให้ลงมาจากบนภูเขาเพื่อมาอยู่ในสถานที่ที่รัฐจัดสรรให้

^{๓๔} สมบัติ นามบุรี และ อิติวุติ หมั่นมี, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าพุ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ” (คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๓๕} โอภามา จำแกะ และคณะ, “กระบวนการเป็นผู้นำแบบทางการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

เพื่อประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ๓) การมีอำนาจแห่งตนของชนชาติพันธุ์ที่มีระบบการปกครอง โดยผู้นำกลุ่มที่ได้รับการคัดเลือก ๔) การเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ ที่มีผลมาจากการกระจายอำนาจ การปกครองลงสู่ท้องถิ่น

๒) สาเหตุในการเป็นผู้นำแบบทางการของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ๑) เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มชนเผ่าของตนเอง ในการรักษาสิทธิ และผลประโยชน์ของชนเผ่า ๒) เพื่อการติดต่อสื่อสาร ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ และ ๓) เพื่อ ต้องการรักษาและปกป้องสิทธิในการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสมาชิกชนเผ่า ตนเอง

๓) ปัจจัยในการเป็นผู้นำแบบทางการของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ๑) ภาษา ๒) แรงจูงใจที่ต้องการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ๓) การศึกษา ๔) ลักษณะส่วนบุคคล ๕) ฐานะความเป็นอยู่และความเข้าใจของคนในครอบครัว ๖) ความเห็นพ้องต้องกัน และ ๗) ผลงานที่ผ่านมา

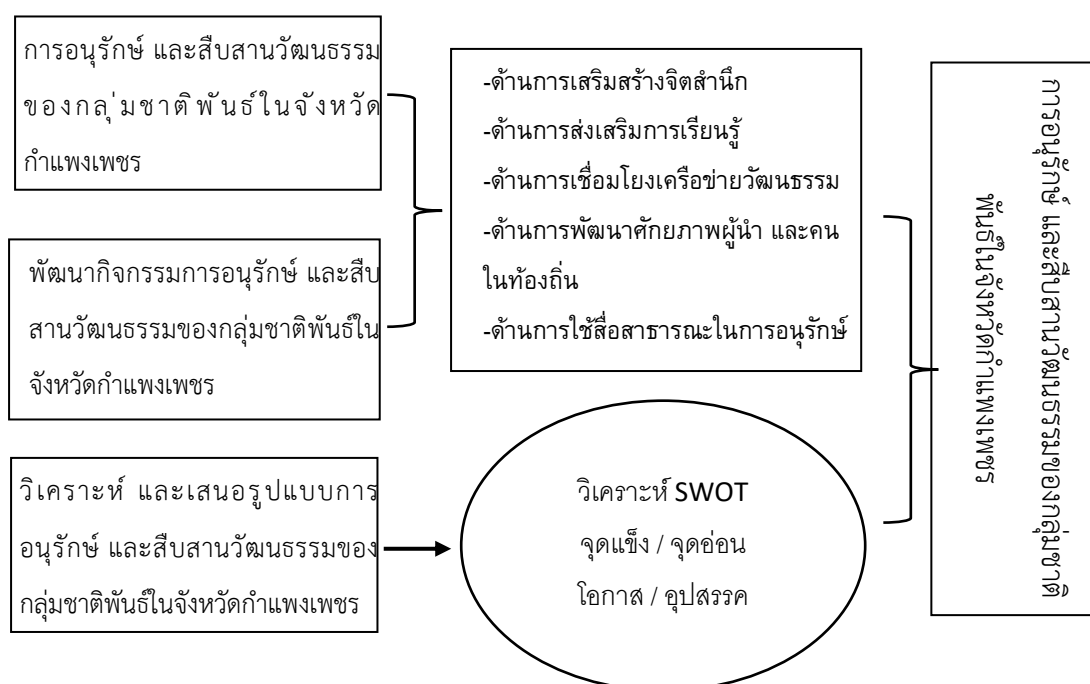
๔) พฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ๑) การเข้าร่วมประชุม ๒) การถูกเชิญชวนและชักชวน ๓) การ อภิปราย และการเสนอญัตติในที่ประชุมสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๔) คุณลักษณะของการเป็น ผู้นำชนเผ่า ๕) วัฒนธรรมของการพัฒนา

อัครเดช ศิวรักษ์ และอเนก สภาวะอินทร์ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาความเป็นมา รูปแบบ และ แนวทางอนุรักษ์ลิเกป่าคณะถาวรสุนทรศิลป์บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง” ผล จากการศึกษาพบว่า ลิเกป่าคณะถาวรสุนทรศิลป์ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษโดยใช้ชื่อในการ แสดงครั้งแรกว่า “คณะลิเกแดงตรัง” ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นคณะกัจจาเกสรสุนทรศิลป์ และคณะ ถาวรสุนทรศิลป์จนถึงปัจจุบัน ส่วนรูปแบบการแสดงเริ่มต้นด้วยการไหว้ครู การออกแขกแดง การ ดำเนินเรื่อง และการส่งครุ องค์ประกอบการแสดงประกอบไปด้วยคณะลิเกป่า เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี ความเชื่อพิธีกรรม โอกาสในการแสดง ส่วนแนวทางในการอนุรักษ์ลิเกป่าบ้านพรุจูดนั้น จำเป็นต้องอนุรักษ์รูปแบบการแสดงทั้งนี้ควรเริ่มต้นจากเจ้าของคณะและสมาชิกในวงก่อนเนื่องจาก เป็นผู้รู้โดยต้องมีความตระหนักและเข้าใจระบบในการอนุรักษ์ หน่วยงานในภาครัฐควรสนับสนุนให้มี

โอกาสได้แสดงในงานต่างๆ อีกทั้งควรพัฒนาการเรียนการสอนแบบเรียนในหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจในศิลปะการแสดงของท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ในระยะยาวต่อไป^{๓๖}

๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร คณะผู้วิจัยได้นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพที่ ๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

^{๓๖} อัครเดช คิวรักษ์ และเอนก สวาเวอินทร์, ศึกษาความเป็นมา รูปแบบ และแนวทางอนุรักษ์ลึเกป่า คณะวารสารศิลปบ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ๓) เพื่อวิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้จัดกระบวนการและขั้นตอนในการศึกษาวิจัย (Research Process) ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานของการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังนี้

- ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๒) เพื่อพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๓) เพื่อวิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๒. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่วิจัย และหน่วยงานภาครัฐ /ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. การสำรวจความคิดเห็นของผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกในชนเผ่า ประชาชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายการวิจัย ที่มีต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๒) การสำรวจกลุ่มประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ /ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน ต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๓) ประมวลความคิดเห็นในรูปแบบของข้อมูลทางสถิติ ระบบสารสนเทศ และพัฒนาไปสู่ประเด็นของการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๔) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นฐานการวิจัย และการพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๓. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

คณะผู้วิจัยลงพื้นที่ ๔ ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลานพัฒนา และตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยสนทนากลุ่ม สัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร และรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๑) **การสัมภาษณ์** คณะผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ ผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกในชนเผ่า และการสัมภาษณ์ กับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในประเด็นเรื่อง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้ได้มา ซึ่งการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร และรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๒) การสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติที่มีต่อในประเด็นเรื่อง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้ได้มา ซึ่งการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร และรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๔. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้พื้นที่ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างเป็นการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างชุดความรู้เรื่อง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างชุดกิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

ขั้นตอนที่ ๓ รูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนด ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้

๑. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่อยู่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น คือการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified sampling) เป็นการสุ่มตัวอย่างโดยแยกประชากรออกเป็นกลุ่มประชากรย่อย ๆ หรือแบ่งเป็นชั้นภูมิก่อน โดยหน่วยประชากรในแต่ละชั้นภูมิจะมีลักษณะเหมือนกัน แล้วสุ่มอย่างง่ายเพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของขนาดกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มประชากรจำนวน ๒๐๐ คน โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น ดังนี้ ๑) ในเขตพื้นที่ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน ๒) ในเขตพื้นที่ของตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน ๓) ในเขตพื้นที่ของตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลอง

ลาน จังหวัดกำแพงเพชร โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน และ ๔) ในเขตพื้นที่ของตำบลสีกงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรโดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบความน่าจะเป็น จำนวน ๕๐ คน

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๒.๑ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย

๑) ผู้นำทางศาสนา ผู้นำพิธี ผู้นำชุมชน ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน ๑๐ ท่าน

๒) ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม จำนวน ๑๐ ท่าน

๒.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มโดยการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ในการหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัย เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น จำนวน ๑๐ ท่าน

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย

๑) ผู้นำทางศาสนา ผู้นำพิธี ผู้นำชุมชน ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ จำนวน ๓๐ ท่าน

๒) ตัวแทนจากตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม จำนวน ๒๐ ท่าน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยจะเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีเครื่องมือในการวิจัยดังนี้

๓.๑ เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Questionnaire) เป็นแบบสอบถาม สำหรับผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่อยู่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่

ได้แก่ ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลานพัฒนา และตำบลสีกงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรโดยจัดทำขึ้นเพื่อใช้สำรวจความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน ๒๐๐ คน เนื้อหาของแบบสอบถามก็จะประกอบด้วย

- ๑) ข้อมูลส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้
- ๒) ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๓) ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๓.๑.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

- ๑) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือรายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๒) นำความรู้ที่ได้รับมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการที่จะสร้างเครื่องมือในการวิจัย เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถาม เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่จะเชื่อมโยงเป็นเครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการที่จะสร้างเครื่องมือเพื่อให้ได้มาซึ่งการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๔) ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาวิจัยเพื่อขอรับคำชี้แนะและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
- ๖) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อคณะผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับการตรวจสอบและนำมาดำเนินการปรับปรุงแก้ไข
- ๗) นำเครื่องมือที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
- ๘) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือ กรณีที่ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือไม่ได้รับการยอมรับ
- ๙) จัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์ที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

๓.๑.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

สำหรับเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร แยกออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนที่ ๑ เกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) มี ๕ ระดับ^๑ มีระดับความคิดเห็นมีค่าดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับ ๔ หมายถึง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ในระดับมาก

ระดับ ๓ หมายถึง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ในระดับปานกลาง

ระดับ ๒ หมายถึง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ในระดับน้อย

ระดับ ๑ หมายถึง การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ อยู่ในระดับน้อยมาก

ส่วนที่ ๓ เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งจะเป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

๓.๑.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากที่ปรึกษาวิจัยและผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่ออกแบบไว้

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอที่ปรึกษาวิจัยเพื่อขอความเห็นชอบ และพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถามตลอดจนภาษาที่ใช้ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ก่อนนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ รูป/ท่าน โดยผู้วิจัยได้นำเครื่องมือที่สร้างขึ้น มาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ตามวัตถุประสงค์รายข้อ

^๑ ธีรยุทธ พึ่งเกียรติ, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๕),

(Index of Item – Objective Congruence) : IOC^๒ ซึ่งค่า IOC จะต้องมามีค่า ๐.๕ ขึ้นไปจึงจะแปลผลว่าใช้ได้ ซึ่งผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญได้ค่า IOC ระหว่าง ๐.๘๐ ถึง ๑.๐๐ ทุกข้อแบบสอบถาม โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ รูป/ท่าน ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถามตลอดจนภาษาที่ใช้ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

๓) การหาความตรงตามเนื้อหาของเครื่องมือ (Content validity) โดยใช้สูตร IOC (Index of Congruence : ดัชนีความสอดคล้อง) ด้วยการนำเครื่องมือการวิจัยที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่าน พิจารณาลงความเห็น และให้คะแนนดังนี้

ให้คะแนน +๑ แน่ใจว่าข้อคำถามมีความตรง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ให้คะแนน ๐ ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามมีความตรง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

ให้คะแนน - ๑ แน่ใจว่าข้อคำถามไม่ตรง ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

คำนวณหาค่า IOC โดยใช้สูตร ดังนี้

$$\text{สูตร IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ แทน ผลรวมของความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ข้อที่ใช้ได้คือ (IOC \geq ๐.๕) จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง^๓

๔) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Cronbach Coefficient^๔ (α Coefficient) ตามวิธีการของ ครอนบาค (Cronbach) โดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความสอดคล้องรายข้อ (ตามภาคผนวก) และสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น ได้ค่าความเที่ยงทั้งฉบับแบบชนิดมาตราประมาณค่าเท่ากับ

^๒ พิสนุ พองศรี, *วิจัยทางการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียมฝ่ายการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^๓ ชูศรี วงศ์รัตน์, *เทคนิคการเขียนเค้าโครงการวิจัย : แนวทางสู่ความสำเร็จ*, (นนทบุรี: บริษัทไทยเนรมิตอินเตอร์โปรแกรมส์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๓-๗๔.

^๔ Lee J.Cronbach, *Essential of Psychological Testing*. ๓ nd ed., (New York: Harper &Row Publishers, ๑๙๗๔), p.๑๖๑.

๕) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไข แล้วนำเสนอต่อที่ปรึกษาวิจัยเพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริง

๒. เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ

การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ส่วนการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลนั้น เน้นวิธีการแสวงหาความรู้จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีเครื่องมือการวิจัยดังนี้

๒.๑ แบบสัมภาษณ์ (Interview) มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ ผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกในชนเผ่า และการสัมภาษณ์ กับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม โดยมีเนื้อหา ดังนี้

- ๑) การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๒) การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๓) รูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๒.๒ สนทนากลุ่ม โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กับผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก การรับรู้ ความเชื่อที่มีต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีเนื้อหา ดังนี้

- ๑) การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๒) การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๓) รูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

การสร้างเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยโดยศึกษาเอกสารวิชาการ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ๒ ชนิด ประกอบด้วย ๑) แบบสัมภาษณ์ ๒) สนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

- ๑) ศึกษาการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา วารสาร ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อกำหนด

กรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้ง แบบสัมภาษณ์ (In- depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบของคำถามที่สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม โดยสร้างเครื่องมือจากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๓) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ คนเพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

๔) นำผลการตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ ๐.๘๐ ถึง ๑.๐๐ ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหาหรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า ๑.๕๐ ต้องนำไปปรับปรุงแก้ไขเพราะมีความสอดคล้องกันต่ำและปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อจัดทำแบบสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ฉบับสมบูรณ์

๕) จัดทำเครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในการวิจัย

๓. เครื่องมือวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ ชุดกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ชุดกิจกรรมวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการจัดกิจกรรมในระดับพื้นที่ของตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ตำบลคลองลานพัฒนา อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร และตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน ๕๐ คน ซึ่งเป็นทั้งผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี ผู้นำที่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา และสมาชิกในชนเผ่า และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น วัฒนธรรมจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาควิชาการ ภาคประชาสังคม โดยมุ่งเน้นการพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) จัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจ และจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยการใช้

เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัยได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ในการทำงาน

๒) การสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) คือคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพของพื้นที่ โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้ แบบสอบถาม แบบการสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย และทำการวิเคราะห์ และนำเสนอการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๓) การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ทำหน้าที่กำกับติดตามตรวจสอบเพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

๔) การสรุปองค์ความรู้การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนพื้นที่หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๕) การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๖) การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเน้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากกลุ่มประชากรในพื้นที่ จำนวน ๒๐๐ คน โดยมีขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Social Science)

๒) แบบสอบถามตอนที่ ๑ ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง โดยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และนำมาเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

๓) แบบสอบถามตอนที่ ๒ ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของประชากรกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยทำการวิเคราะห์สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation= S.D.)

โดยแปลความหมายเพื่อจัดระดับค่าเฉลี่ยออกเป็นช่วง^๕ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ - ๕.๐๐	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ - ๔.๔๙	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์มาก
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ - ๓.๔๙	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ - ๒.๔๙	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์น้อย
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ - ๑.๔๙	กำหนดให้อยู่ในเกณฑ์น้อยที่สุด

๔) แบบสอบถามส่วนที่ ๓ ซึ่งเป็นข้อมูลด้านผลลัพธ์จากการปฏิบัติการในการเรียนรู้อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation= S.D.) เป็นรายชื่อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้านโดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนนเพื่อให้เห็นระดับของกิจกรรมการพัฒนา

๕) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลกับความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๖) การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค จากแบบสอบถามในเชิงสถิติและพรรณนา

๗) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้วเพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content Analysis Technique) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หลังจากนั้นผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในประภคการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่

^๕ ชานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บิซิเนสสอร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๗๕.

นำเสนอ โดยการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ คณะผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้น แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์สรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ดังนี้

- ๑) การอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๒) การพัฒนากิจกรรมการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
- ๓) วิเคราะห์ และนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

บรรณานุกรม

๑. หนังสือ

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. **ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์**
กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙.
- กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ“บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน
ของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร:
กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๒.
- กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวการจัดการศึกษาระดับก่อนประถม**. กรุงเทพมหานคร: ครุสภา, ๒๕๓๖.
- กาญจนา แก้วเทพ. **การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน : โดยถียมมนุษย์เป็นศูนย์กลาง**.
กรุงเทพมหานคร: สภาคาทอริกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘.
- โกวิท พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กโปเน็นต์, ๒๕๕๓.
- คณะกรรมการนโยบายและแผน มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **แผนพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัย
รามคำแหง ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕**. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.
- ฉลาด บุญลอย. **ประวัติศาสตร์คติบาลี**. ตอนที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๖.
- ชลธิชา สายศิลา. **การศึกษาวิเคราะห์แนวทางและวิธีการปรับปรุงกระบวนการขออนุมัติจัด
กิจกรรมบรรยายพิเศษ**. คณะสถิติประยุกต์: นิด้า, ๒๕๖๑.
- ชุตินา เวทการ. **การจัดการเรียนรู้สาระทัศนศิลป์บนพื้นฐานวัฒนธรรมชุมชน**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. **ชุมชน**. สงขลา: นาศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๖.
- เดือน คำดี. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔.
- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. **ชุมชนศึกษา Community Study**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. **ศาสนากับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๑.
- นิยพรณ วรณศิริ. **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส, ๒๕๕๐.
- บัณฑิต อ่อนดา และวิริยา น้อยวงศ์. **ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทประสิทธิภาพของประเทศไทย**.
กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.
- บันเทิง เพียรคำ. **การศึกษาข้อมูลการแบ่งสาขาระบบและแนวทางการยกย่องเชิดชูเกียรติ
ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมและบุคคลที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม : วัฒนธรรม**

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และ Living Human Treasures ของ UNESCO และ
ต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๕๘.

บันเทิง เพียรคำ. ถอดบทเรียนกิจกรรมการศึกษาชุมชนและการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม :
มุมมองด้าน Business Model Canvas และการสื่อสาร. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม: บุญศิริ การพิมพ์, ๒๕๖๐.

บำรุง บุญปัญญา. ๓ ทศวรรษ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน. สุรินทร์: โครงการหนังสือดอกทิวป่า, ๒๕๔๙.

บุญทวรรณ วิงวอน. การเป็นผู้ประกอบการยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

บุปผา บุญทิพย์. คติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.

ประเวศ วะสี. ประชาคมตำบล. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑.

----- . ภูมิปัญญาไทยและศักยภาพของชุมชนปัญหาด้านวิกฤตสู่ทางรอด. กรุงเทพมหานคร:
หมู่บ้าน, ๒๕๓๐.

ปรีชา วงศ์ทิพย์. การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดการบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๕.

ผาสุก มุทเมธา. คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

พยุภร ศรีจันทวงษ์ และคณะ. เรื่องเล่าและวิถีชุมชนปากน้ำเหือง. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๖๓.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

----- . การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

----- . พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระสุธีรัตนบัณฑิต. การจัดการมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๔.

พัฒน์ เฟื่องผลา. ประวัติวรรณคดีบาลี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๕.

เพชรน้อย ม่วงงาม. ศักยภาพของชุมชนกรณีการจัดตั้งหมู่บ้านปลอดภัยจังหวัดสุพรรณบุรี.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙.

ยุกติ มุกดาวิจิตร. การก่อตัวของกระแส "วัฒนธรรม" ในสังคมไทย : พ.ศ.๒๕๒๐ - ๒๕๓๗.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒.

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ และคณะ. ระบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษา
ชุมชนอีสานใต้. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘.

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทองกราว, ๒๕๔๑

วิเชียร ชาบุดรบุญชริก. สมบัติเมืองเลย. เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.

วิทย์ วิศทเวทย์ และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. หนังสือเรียนสังคมศึกษา พระพุทธศาสนาชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๖.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียม
เพรส, ๒๕๕๕.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พระพุทธรูปในประเทศไทย : รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย.
กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

เศียร เสวต. ศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ซีวิต, ๒๕๓๒.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมชนก (คัมพันธ์) ภาสกรจรัส. การจัดการเชิงเปรียบเทียบ/การจัดการข้ามวัฒนธรรม.
กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๙.

สมพร เทพสิทธา. การอภิปรายเครื่องชี้ภาวะสังคมในด้านคุณธรรม. คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรม
และจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕.

----- . บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สภาสังคม
สงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมวิทยาชุมชน หลักการศึกษาวิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. คณะ
มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สายันต์ ไพเราะจิตต์. การจัดการโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานโดย
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. สถาบันพระปกเกล้า: ศูนย์การพิมพ์แก่นจันทร์, ๒๕๔๘.

----- . ถิ่นฐานบ้านบางตำบล และความเป็นชุมชนในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

สาโรช บัวศรี. ปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทย : จุดบรรจบระหว่างพุทธศาสนากับ
ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. คู่มือโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนพลัง
ขับเคลื่อนสู่ความเข้มแข็งยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย, ๒๕๕๒.

----- . คู่มือแนวทางการดำเนินงาน เรื่องการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว). **สถานการณ์และภาพรวมงานวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดเลย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว), ๒๕๖๓.

สำนักงานจังหวัดเลย. **รายงานประจำปี ๒๕๖๐**. เลย: สำนักงานจังหวัดเลย, ๒๕๖๐.

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย, **บ้านท่าดีหมี**. เลย: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย, ๒๕๖๒.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. **แผนปฏิบัติการและแผนการใช้จ่ายงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑**. เลย: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ๒๕๖๑.

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย. **สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดเลย**. เลย: ฝ่ายส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย, ๒๕๕๕.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สรุปสาระสำคัญของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๑.

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. **แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนท์ จำกัดมหาชน, ๒๕๔๘.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **วัฒนธรรมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุดารา สุจฉายา. **เพื่อความเข้าใจในแผ่นดิน** : เลย. กรุงเทพมหานคร: สารคดี, ๒๕๓๙.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๒.

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. **รากฐานแห่งชีวิต : วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน, ๒๕๓๓.

สุวรรณ เพชรนิล. **วัฒนธรรมและศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: กิ่งจันทร์การพิมพ์, ๒๕๓๒.

เสถียร เหลืองอร่าม. **หลักการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โปธสามต้นการพิมพ์, ๒๕๔๙.

องค์การบริหารส่วนตำบลปากตม **งานนโยบายและแผน. แผนพัฒนาท้องถิ่น (๒๕๖๑-๒๕๖๕)**. องค์การบริหารส่วนตำบลปากตม: งานนโยบายและแผน, ๒๕๖๑.

องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา, **แผนพัฒนาท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕**. องค์การบริหารส่วนตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย, ๒๕๖๑.

อนิวัช แก้วจำนงค์. **การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. สงขลา: นาศิลป์โฆษณา, ๒๕๕๔.

อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอ่ำ. **การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว), ๒๕๓๙.

อมรา พงศาพิชญ์. **พุทธศาสนาชาวบ้าน ในความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **การวิจัยในมิติวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๒.

Mathews David. *Elements of a Strong Civil Society and Health Public Life*.
Kettering Foundation. Memio, 1996.

๒. รายงานการวิจัย/ดัชนีพันธ/ภาคพันธ/สารพันธ :

กฤษฎา ไชยงาม และคณะ. “การศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบมีส่วนร่วมบ้านอาฮี ตำบลอาฮี อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัยสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๖๐.

ทองคำ ดวงจันทร์ และคณะ. “การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย-ลาว”. รายงานการวิจัย. วิทยาเขตหนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

นฤตล สวัสดิ์ศรี และมีสลิน ปูนอน. “ศึกษาแนวทางการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดมหาสารคามเพื่อไปสู่เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์”. สาขาวิชาบริหารธุรกิจเกษตรคณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๒.

นางสนิกตา พงษ์เสนห์ และคณะ. “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”. รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕.

พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน และคณะ. “พระเจดีย์สำคัญในจังหวัดเลย : วิเคราะห์ประวัติศาสตร์พุทธศิลปกรรม ศรัทธาและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง”. รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

พันเอก สัญญา พงษ์ศรีดา. “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่กองอำนวยการ รักษาความมั่นคงภายในภาค ๑ ตามหลักพุทธธรรม”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ภัทร์สุภา ลีลานภาพรรณ. “การท่องเที่ยวเชิงพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

มณฑิรา ยืนนาน. ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. รายงานการวิจัย คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๔.

วนิดา ฟ้าอรุณ. “ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวของตำบลเบตง อำเภอบางบาล จังหวัดยะลา”. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๗.

วรรณวิษา วรฤทธิณา, การศึกษาปัญหาและกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร : กรณีศึกษาบริษัท This Work จำกัด. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ๒๕๕๕.

วสิษฐ์พล กุลพรม. “การพัฒนากระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรม ของเทศบาลตำบล
ต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”. รายงานการวิจัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ศักดิ์ศิริ นันตะสุข และคณะ. “โครงการพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นในการบริหารจัดการการ
ท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้” มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ, ๒๕๕๐.

สนิกตา พงษ์เสนห์ และคณะ. “วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการ
จัดการทางสังคมของชุมชนบ้านแสงภา ตำบลแสงภา อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”.
รายงานการวิจัย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๕.

สัททยา วิเศษ และคณะ. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดล้านนา.
รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๖๓.

สายพิณ สันทัด และคณะ. “การศึกษาความต้องการของการพัฒนาศักยภาพของชุมชน”. รายงาน
การวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑.

สุเทพ สารบรรณ และคณะ. “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา”. รายงานการวิจัย วิทยาเขตพะเยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สุรัชชานุกุล นุ่นภูบาล และคณะ. “วรรณกรรมท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม :
ปริวรรตใบลาน วัดศรีชมชื่น บ้านคกเถาใต้ ตำบลบุสม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย”.
รายงานการวิจัย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, ๒๕๖๑.

อุดม จุมพลหล้า และคณะ. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มแม่น้ำโขง
ในประเทศไทย. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๔๙.

อุทิศ ทาหอม และคณะ. “กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจัดการตนเองบนฐาน
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านเสม็ด ตำบลหนองเต็ง อำเภอ
กระสัง จังหวัดบุรีรัมย์”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘.